

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Šimon Šmíd

Nepolitická politika.

**Osudy pojmu i praxe v českých zemích (od K.H.B.
a T.G.M., přes Václava Havla až do současnosti)**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Petr Pithart, dr. h. c.

Katedra politologie a sociologie

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15. 10. 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce sestává z 139 194 znaků včetně mezer a poznámek pod čarou.

Šimon Šmíd

V Praze dne 15. 10. 2017

Děkuji panu doc. JUDr. Petru Pithartovi, dr. h. c., vedoucímu mé diplomové práce za cenné připomínky, rady a účinnou pomoc při zpracování. Dále bych chtěl na tomto místě také poděkovat své rodině, partnerce a přátelům, bez jejichž podpory by bylo sepsání této práce jen těžko představitelné.

Obsah

Úvod	6
1 Pojem nepolitické politiky	8
1.1 Historický kontext.....	9
1.2 Nepolitika vs. antipolitika.....	10
2 Tradice nepolitické politiky v českých zemích	13
3 Vztah nepolitické politiky k morálce a občanské společnosti.....	16
3.1 Patří morálka do politiky?.....	16
3.2 Občanská společnost jako program nepolitické politiky	18
4 Hlavní představitelé nepolitické politiky	21
4.1 Karel Havlíček Borovský.....	21
4.1.1 Politická situace a její role ve formování Havlíčkovi nepolitické politiky	22
4.1.2 Vnitřní síla národa	23
4.1.3 Shrnutí	25
4.2 Tomáš Garrigue Masaryk	25
4.2.1 Program drobné práce.....	26
4.2.2 Pevný základ filosofický	28
4.2.3 Vztah k politice parlamentní	28
4.2.4 Shrnutí	29
4.3 Václav Havel.....	30
4.3.1 Otázka politiky v totalitním prostředí.....	31
4.3.2 Existenciální revoluce a „život v pravdě“	33
4.3.3 Charta 77 a kritika „tvářistů“	35
4.3.4 Občanské fórum jako zkouška nepolitické politiky	39
4.3.5 Klausova obhajoba stranictví.....	41
4.3.6 Shrnutí	43

5	Od Havlíčka po Havla aneb srovnání jednotlivých přístupů.....	45
6	Odkaz nepochitické politiky v současnosti.....	48
6.1	Současné úvahy nad nepolitickou politikou	49
6.2	„Nepolitika“ Andreje Babiše	52
	Závěr.....	54
	Použitá literatura.....	58
	Články a projevy.....	59
	Internetové zdroje	61
	Abstrakt	62
	Klíčová slova	62
	Abstract.....	63
	Key words.....	64

Úvod

Na počátku této práce byl čirá zvědavost, otázka po tom, co vlastně znamená tak podivně znějící sousloví jako nepolitická politika, tento zdánlivý nonsens. Rozhodujícím momentem pro výběr tohoto tématu následně bylo, když se autor práce dozvěděl, že téma je (snad nejčastěji) spojováno s osobou Václava Havla, jehož neotřelé vystupování v politickém prostředí, jinak poněkud svázaného stereotypem, mu bylo vždy sympatické. Neméně důležitým pak bylo zjištění, že se téma dotýká nemalou měrou také osob Karla Havlíčka Borovského a Tomáše Garrigue Masaryka, s jejichž hlubším politickým uvažováním nebyl autor práce do té doby obeznámen (a prací na tomto textu chtěl onen nedostatek napravit). Po základní rešerši a obecném seznámení s tématem nepolitické politiky nabyt autor práce přesvědčení, že se pravděpodobně bude jednat o mnohem vrstevnatější fenomén, než by se mohlo na první pohled zdát, a co víc, že to, co se často zhušťuje do pojmu nepolitická politika, nejspíš nebude vždy jedno a to samé, že by se zde mohlo jednat o různé „druhy“ nepolitické politiky závislé na charakteristickém kontextu jejich utváření, neméně pak na osobě toho kterého protagonisty s nepolitickou politikou spojovaného.

V českém prostředí je nepolitická (popřípadě antipolitická) politika pojmem obecně užívaným a do jisté míry etablovaným¹, dokonce by se v jistém smyslu dalo říci, že její praxe zde má i určitou tradici. Použití pojmu (lépe řečeno pojmů, neboť ne zcela ojedinele vstupuje do hry také označení „antipolitická politika“ či „antipolitika“) však není vždy zcela konzistentní, ať už je na vině nedůsledná znalost jeho původu a vývoje, nejednoznačný obsah nebo jeho prosté využití jakožto vhodného nosiče kritiky vůči názorům vymykajícím se ryze pragmatickému pojetí role politických stran. Autor má však za to, že obecně, a tedy s jistotou

¹ Lze takto usoudit například na základě toho, že termín je běžně užíván i veřejnoprávními médii. Srov.:

Nepolitická politika – rozpad občanského fóra. *Historie.cs* [televizní pořad]. Česká televize, 24. 7. 2008 [cit. 2017-08-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400029/>>;

Havlova nepolitická politika: Problém, nebo jeho řešení? *Pro a proti* [rozhlasový pořad]. Český rozhlas – Plus, 13. 10. 2014 [cit. 2017-08-25]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/plus/proaproti/_zprava/havlova-nepoliticka-politika-problem-nebo-jeho-reseni-1407531>;

Byl Václav Havel opravdu vynálezcem „nepolitické politiky“? *Jak to bylo doopravdy* [rozhlasový pořad]. Český rozhlas – Plus, 7. 8. 2017 [cit. 2017-08-25]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/plus/jakobylo/_zprava/byl-vaclav-havel-opravdu-vynalezcem-nepoliticke-politiky-1746302>

mírou zjednodušení, je jí ve většině případů vyjadřováno politicky orientované jednání (myšleno tím jednání projevující se snahou ovlivnit v konečném důsledku fungování procesů přerozdělení moci) odmítající takovou formu klasické politiky, jež svůj prostředek (tedy vydobytí mocenských pozic k prosazování konkrétních zájmů) zaměnila za účel nebo se jiným způsobem zdiskreditovala, a které se projevuje a realizuje především prostřednictvím subjektů reprezentujících občanskou společnost (ale i dalších jednotlivců stojících mimo systém politických stran) či skrze význačné politicky činné osobnosti chápající politiku zpravidla velmi široce a obecně, v důsledku čehož vyzdvihují též její morální, kulturní, filosofický či jiný aspekt. Jedná se tedy o takové smýšlení či jednání, které politiku chápe v tom nejširším smyslu, což má za následek především apel na prosazování těch hodnot, které úzce chápaná mocenská politika zákonitě opomíjí. Avšak nejedná se zde o snahy nahradit politiku jako takovou, její podstatu projevující se ve střetávání různorodých názorů a hledisek pluralitní společnosti vlastní, nýbrž spíše o snahu kultivace politického procesu.

Jako předmět této práce si autor stanovil charakteristiku podoby, role a chápání nepolitické politiky napříč českými dějinami od dob (ne)politického působení Karla Havlíčka Borovského, přes Tomáše Garrigue Masaryka a Václava Havla až po současnost, a to prostřednictvím analytického zhodnocení jednotlivých přístupů a jejich následné komparace. Výsledkem srovnání by měla být odpověď na otázku, zda a popřípadě jak se nepolitická politika u jednotlivých aktérů liší a v čem spočívají její projevy. Na základě tohoto srovnání budou dále popsány společné znaky nepolitické politiky napříč všemi přístupy, tedy to, co lze označit za jakési „minimum nepolitické politiky“. Přirozeně bude v rámci jednotlivých charakteristik rozebrán přiměřeně také vztah nepolitické politiky k politice stranické a v samotném závěru pak konfrontován autorův pokus o vymezení nepolitické politiky uvedený výše s poznatky zjištěnými touto prací. Autor chce totiž prostřednictvím zmíněné konfrontace zjistit, zda ob stojí jeho domněnka, že nepolitická politika v pravém smyslu této praxe nikdy nebyla míněna jako suplement politiky stranické, nýbrž pouze jako její etický korektiv a přesah politiky do každodenních oblastí, a že se tedy nejedná o přístup politiku vylučující a destruuující, ani jí konkurující nebo zda je naopak třeba dát za pravdu názoru, že nepolitická politika je přístupem, který v politice nemá své místo, neboť jí nejen neprospívá, ale svým důrazem na ryze osobnostní témata politický pluralitní systém paralyzuje a živí obecnou averzi vůči politickým stranám.

Autor této práce si rovněž klade za cíl jejím prostřednictvím kompilovat alespoň nejvýznamnější myšlenky a přístupy na poli nepolitické politiky v rozsahu vyplývajícím z názvu práce a vytvořit tak relativně ucelený soubor pojednávající o tomto fenoménu, neboť

dosavadní literatura zabývající se touto problematikou je značně rozdrobená a autorovi není známo rozsáhlejší dílo, které by o ní komplexně pojednávalo, či ji dokonce určitým způsobem systematizovalo.

1 Pojem nepolitické politiky

Pokud chceme zkoumat nepolitickou politiku, její podstatu, popřípadě roli v jakémkoliv kontextu, musíme nutně začít rozborem pojmu jako takového. V případě nepolitické politiky se jedná o zajímavý jev již z hlediska jazykovědného. Jde totiž o vyjádření běžně nazývané jako protimluv, lingvistickou terminologií pak jako *contradictio in adiecto*, jak uvádí Palouš², tedy o situaci, kdy je přívlastek jakožto mluvnický prostředek blíže určující význam slova, ke kterému se vztahuje, s tímto slovem v opozici, a to z určitého důvodu. Tím bývá ve většině případů snaha distancovat se od obecně chápaného významu přívlastkem rozvíjeného pojmu a poukázat na kvalitativní odlišnost od tohoto termínu v podstatných aspektech. V tomto případě je tedy zřejmé, že původce pojmu se chtěl z určitého hlediska vymezit vůči politice. Z tohoto hlediska bude tedy pro účely rozboru pojmu nepolitické politiky nutné, pokusit se nejprve určit definici pojmu politiky samotné tak, aby co možná nejpřesněji odpovídala vnímání nositelů tohoto přístupu.

Co se tedy rozumí nepolitickou politikou, popřípadě politikou v tomto konkrétním sousloví? Politika obecně je jevem tak mnohoznačným, že jej jen stěží obsáhnout jedinou definicí. Pokusy o popsání obsahu tohoto pojmu se pak odlišují především na základě kritéria rozsahu politiky, tedy oblasti dopadu jejího působení. Tuto problematiku lze dobře pozorovat na jeho chápání v anglosaské části světa, kde se důsledně rozlišuje mezi termíny *polity* („jedná se o tzv. *institucionální dimenzi politiky*“³), *politics* (je „*dynamickým aspektem vytváření politiky*“⁴) a *policy* („je zkratkou pro „*obsahovou dimenzi politiky*““⁵). Tedy zjednodušeně politika jako systém a rámeček, jako proces přetvoření protichůdných zájmů v kompromis a politika jako výsledek tohoto procesu. Poněkud odlišné pojetí politiky, které by se však dalo považovat za dílčí a pravděpodobně nutný prvek procesuálního aspektu politiky, rozvíjí ve své slavné přednášce nazvané *Politika jako povolání* Max Weber. Tzv.

² PALOUSH, Radim. Nepolitická politika. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ Markéta; STRACHOTA Václav (eds.). „Nepolitická politika“ a jiná zamyšlení: Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 157. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. S. 10

³ CABADA, Ladislav; KUBÁT, Michal a kol. Úvod do studia politické vědy. S. 47

⁴ Tamtéž. S. 47

⁵ Tamtéž. S. 48

mocenskou politiku zde popisuje jako „*snahu o účast na moci, nebo o vliv na rozdělení moci, ať mezi státy, ať uvnitř státu mezi lidskými skupinami, které stát objímá*“⁶. Ústředním bodem politiky se pro něj tedy stává moc, její distribuce, snaha o její uchopení, ať už pro ni samotnou či jako prostředek k prosazení svých či obecných zájmů. Právě přílišná zaslepenost mocenským aspektem politiky za současného odložení morálních (nejen těch, ale především těch) pravidel kamsi do ústraní je pravděpodobně jedním z důvodů prosazování nepolitické politiky, třebaže ji nelze redukovat (jak to ovšem činí mnozí z jejích kritiků) pouze na jakýsi moralistický boj proti nemorálnímu politickému establishmentu, jak uvádí Havelka.⁷ Jak ale chápali (nepolitickou) politiku Borovský, Masaryk, Havel a další a jakým způsobem toto téma uváděli v život, bude hlavním předmětem zkoumání této práce, který bude detailněji rozpracován dále.

1.1 Historický kontext

V této kapitole bude nastíněn vznik pojmu nepolitické politiky, jeho postupný vývoj a případné ukotvení v politické praxi. Jelikož bylo prosazování nepolitické politiky alespoň v jejích počátcích silně svázáno s konkrétními osobami, jejichž působení a vliv na její formování bude detailněji popsán ve 4. kapitole této práce, zaměří se následující text na obecné shrnutí vývoje pojmu.

Nepolitická politika je konceptem často spojovaným s působením a smýšlením Václava Havla, ačkoliv on sám toto označení podle svého tvrzení použil všehovšudy dvakrát.⁸ Cesta k prvopočátkům použití pojmu nás však zavede mnohem dále do historie, a sice až ke Karlu Havlíčku Borovskému, kterému tento primát přisoudil Tomáš Garrigue Masaryk. Je to však pravda pouze poloviční, neboť ještě před Havlíčkem bylo ono spojení údajně vysloveno někdejší rakousko-uherským ministerským předsedou, hrabětem Eduardem Taafe. Ten jej však používal spíše pro označení (svého) způsobu vlády, než že by s ním pracoval jako s politicko-společenským konceptem. Navíc Havlíček výslovně pojmu nepolitická politika nikdy nepoužil, takto označoval jeho porevoluční snahy o pozvednutí národního uvědomění Masaryk ve své knize *Karel Havlíček*, kde odkazoval mimo jiné na jeho článek *Návrh nového spolku nepolitického*, který vyšel roku 1850 v časopisu *Slovan*. Kromě uvedeného názvu

⁶ WEBER, Max. *Politika jako povolání*. S. 22

⁷ Ten se vyjadřuje následovně: „*Zavádějící je proto také vymezování antipolitické politiky jako jakési jen výlučně moralistní pozice v konfliktu s nemorálním pragmatismem boje o moc, jak se s tím setkáváme u Havlových kritiků zprava i zleva*“ – HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*. S. 463

⁸ Srov. HAVEL, Václav. *Ztráta paměti?*

bychom však v článku výslovné užití adjektiva „nepolitický“ hledali marně. Havlíček tohoto pojmu povětšinou nepoužívá a jeho politiku jako nepolitickou označil takto poprvé právě až Masaryk⁹. Nic to však nemění na tom, že to, co označuje za nepolitickou politiku, obsahově vychází z Havlíčka. Masaryk byl tedy tím, kdo spojil Taaffeho termín (aniž by o tom snad věděl) se zcela novým obsahem, jímž byl Havlíčkův důraz na *vnitřní sílu* národa, která spočívala především ve vzdělanosti, a to jak intelektuální, tak etické (tedy v mravnosti). Bráno do důsledku, tvůrcem pojmu samého byl Masaryk, avšak ten pouze pojmenoval to, čemu se inspiroval u Havlíčka.

V poněkud odlišném kontextu se pak nepolitická politika ocitla jako nástroj pro objasnění smysluplnosti disidentského úsilí a spíše než jako název uceleného programu byla Havlem pravděpodobně použita jako berlička pro popis těžko popsateelného. I navzdory tomu s ním však zůstala spojena až do dnešních dnů jako zjednodušující označení jeho ponejprv disidentského, později prezidentského angažmá. Paradoxně je tak sousloví nepolitická politika pravděpodobně častěji užíváno jejími kritiky, kdy spojení typu „Havlova nepolitická (případně antipolitická) politika“ (často s jaksí pejorativním příděchem) nejsou nijak výjimečným jevem¹⁰, méně často pak zastánci či samotnými protagonisty přístupu.

1.2 Nepolitika vs. antipolitika

Autor práce považuje za důležité, alespoň zběžně objasnit a od sebe odlišit pojem nepolitické politiky a antipolitiky, kde druhý zmíněný je jakýmsi intenzivnějším vymezením a v obecném smyslu se od nepolitické politiky podstatně odlišuje, není-li přímo jejím kontrapunktem. Předpona anti- totiž zpravidla vyjadřuje negaci slova, se kterým se pojí, čímž na sebe bere roli jeho oposita. Při náhledu obsahu nepolitické politiky tak, jak byla Havlíčkem, Masarykem a Havlem vnímána jí však nemůžeme přisoudit postavení elementu, který se staví proti politice samé, nýbrž prvku usilujícího o její reformu. Dané výrazy se proto v tomto smyslu nedají považovat za synonymní. Nepolitické chování se snaží být ve vztahu k politice konstruktivní, antipolitické je pak svým zaměřením proti její samotné podstatě pro politiku destruktivní. Tento názor podporuje například politolog Jiří Pehe, který odlišnost pojmů ilustruje na antipolitických postojích reprezentovaných osobou Andreje Babiše, toho času předsedy nejsilnější české politické strany, někdejšího místopředsedu vlády a bývalého

⁹ Viz označení poslední kapitoly (Hlava XVIII.) Masarykovy monografie o Havlíčkovi jako Havlíčkova politika nepolitická – MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 299

¹⁰ Asi nejčastěji koncentrují svou kritiku do pojmu nepolitické politiky E. Mandler, B. Doležal či V. Klaus, o kterých bude pojednáno později.

ministra financí na jedné straně a nepolitickém směřování současného slovenského prezidenta Andreje Kisky na straně druhé.¹¹

Zatímco u Tomáše Garrigue Masaryka se setkáváme výhradně s výrazem nepolitická politika, u popisu Havlova přístupu již situace není tak jednoznačná, neboť on sám se ponejprv označuje za „*příznivce antipolitické politiky*“¹², později přejímá spíše termín nepolitická politika (nutno ovšem dodat, že termíny užívá vždy důsledně v uvozovkách). Toto rozlišování mezi politikou antipolitickou a nepolitickou je tedy nutno chápat spíše v rovině teoreticko-lingvistické, neboť u některých autorů se rozdíl mezi těmito pojmy zcela stírá.

Pravděpodobně nejčastěji je však s pojmem antipolitiky spojován spisovatel a myslitel maďarského původu György Konrád, který jím nazval celou knihu, kde vyjadřuje především své obavy z nukleárního potenciálu světových mocností a politiky zavrhuje jakožto technology moci.¹³ Svůj koncept spojuje sice s občanskou společností, když antipolitiku nazývá jejím étosem,¹⁴ avšak jeho politická zkušenost je diametrálně odlišná od té Havlovy, neboť „*nepíše jednou ve vězení a podruhé na svobodě, ale jednou z Vídně a podruhé ze západního Berlína.*“¹⁵ Konrád totiž svoji koncepci opřel o ochranu a zachování individuální svobody jednotlivce bojujícího proti totalitnímu systému, coby hlavní program své antipolitiky. Jednalo se o jakýsi intelektuální sebezáchovný odpor vůči politické moci, která se mu stala synonymem jakési zhoubné hegemonie. Svým apelem na ryze privátní témata a nechutí k jakékoliv organizaci však nemůže být antipolitika programem politickým, neboť nesleduje zájem celé polis, jak poznamenává Havelka.¹⁶ To se v konečném důsledku projevuje tím, že jím nastíněná antipolitika je zcela odlišná od té Havlovy (ač má společný základ v intelektuálně-filosofickém podněcování jednotlivce), neboť její vůdčí princip (a na rozdíl od Havla také její konečný cíl) je a-politický, tedy od politiky se distancující, namísto snahy o její nápravu.

V českém prostředí pak s pojmem antipolitika (autorem často označovaným poněkud expresivně jako antipolitický či morální kýč) nejčastěji pracuje filosof a spisovatel Václav Bělohradský, pro kterého je tento pojem opakem politického realismu¹⁷ a formou morálního

¹¹ PEHE, Jiří. Nepolitická politika není antipolitika. *Právo*

¹² HAVEL, Václav. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. S. 57

¹³ „*Politicians who don't love power or don't love it enough are not the norm.*“ – KONRÁD, György. *Antipolitics*. S. 92-93

¹⁴ KONRÁD, György. *Antipolitics*. S. 92

¹⁵ ASH, Timothy Garton. *Středoevropan volbou*. S. 9

¹⁶ HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*. S. 457

¹⁷ „*Opakem antipolitického kýče je ‚politický realismus‘. Ten výraz neznamená, že v politice cíl legitimuje prostředky, jak se banálně říká, nebo že státní zájem je mimo dobro a zlo. Politický realismus znamená především ‚existenciální‘ přijetí tragické dimenze modernosti, kterou je neredukovatelná pluralita hodnot.*“ – BĚLOHRADSKÝ, Václav. Antipolitika v Čechách: Příspěvek ke gramatice kýče. In FIALA, Petr; MIKŠ,

kýče, což je termín, s kterým často operuje, podle Drápala jej však nikde blíže nespecifikuje.¹⁸ Ten v článku nazvaném *Odpověď Václavu Bělohradskému* kritizuje onu zmíněnou nespecifičnost spojení „morální kýč“, když uvádí, že jde o „slovo používané téměř výhradně v souvislosti s uměním, ale i v této jemu vlastní oblasti jsou s ním potíže“¹⁹ a dodává, že „hranice mezi ‚pravým‘ či ‚skutečným‘ uměním a kýčem je velice mlhavá. To, co jeden člověk bude považovat ještě za umění, druhý bude již považovat za kýč.“²⁰ Nesouhlasí také s údajnou rolí „morálního kýče“ jakožto deformátora věcné a konsenzuální politiky na „boj dobra se zlem“.²¹ Podle Drápala jde totiž v politice vždy nějakým způsobem o boj dobra se zlem, což dokládá na příkladech politických rozhodnutí, která jsou vždy vedena určitým záměrem, ať už dobrým či špatným. Tento střet dvou zcela opačných a základních morálních aspektů je pro něj dokonce jakousi podstatou politiky: „Ostatně, kdyby to tak nebylo, neměla by valného významu.“²² Nakonec uzavírá, že ačkoliv s Bělohradským souhlasí v nesmyslnosti (a nekonstruktivnosti) zaslepeného demonizování jedněch a ospravedlňování druhých, východiskem z tohoto bludného kruhu pro něj není zavrhování morálky jako něčeho, co má být ponecháno na prahu politického kolbiště, nýbrž důslednější práce s morálkou jakožto určujícím modifikátorem politických rozhodnutí.

František (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika: Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. S. 38

¹⁸ DRÁPAL, Dan. *Odpověď Václavu Bělohradskému*. *Události* [online]

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Tamtéž

²¹ Tamtéž

²² Tamtéž

2 Tradice nepolitické politiky v českých zemích

V této kapitole budou nastíněny historické, sociálně-politické a další souvislosti, které utvářeli živnou půdu „nepoliticko-politickému“ přístupu, a které způsobily specifickou vázanost nepolitické politiky právě k českému prostředí a jež lze chápat jako příčiny tradice české nepolitické politiky.

Ač není nepolitická politika či antipolitika fenoménem výhradně českým, lze říci, že je pro české politické prostředí prvkem specifickým, který se zde od poloviny 19. století objevuje téměř kontinuálně. Hlavní důvody této návaznosti jsou především dva: za prvé zde v období od roku 1848 až do roku 1989 spolupůsobily takové společensko-politické podmínky (kořenící již před rokem 1848 a působící dodnes), které zapříčinili vytvoření tzv. zdrojů nepolitické politiky, z nichž se postupně vyvinul charakteristický způsob vztahu k politice; za druhé zde v jisté časové souslednosti a ideové návaznosti veřejně působily tři výrazné osobnosti, které pro nepříznivé politické prostředí vypracovali a prosazovali program nepolitické politiky.

Z děl zabývajících se nepolitickou politikou pracuje s jejími počátky a příčinami nejdůsledněji Havelka ve svém textu „*Nepolitická politika*“: *kontexty a tradice*, kde uvádí tři hlavní zdroje této tradice na našem území:

1) „*Především to byla specifická ‚neúplnost‘ české společnosti (přesněji řečeno: její stratifikační ‚nevyváženost‘), jež byla dlouho zřetelná zejména ve srovnání s tehdy politicky i kulturně ‚konkurující‘ společností německou.*“²³ Důvody této nedokonalé sociální struktury spojuje Havelka „*se zvláštnostmi českého národního vzestupu*“²⁴ za přispění opožděného nástupu rakouské industrializace, která „*vytvářela také poněkud odlišnou sociální strukturu, zřetelně více maloměšťáckou a velkoselskou*“²⁵, což mělo následně vliv na „*absenci nejvyšších tříd (na což poukazyval už kdysi Havlíček), např. české velkoburžoazie, nebo alespoň na slabost (resp. rozptýlenost) jejich vlivu a působení...*“²⁶ První prvek utvářející ono podhoubí pro zrod nepolitické politiky má tedy ryze demografický charakter a spočívá v nedostatečné rozmanitosti sociálních vrstev. Jako nejpalčivější problém se v tomto kontextu jeví ona *absence nejvyšších tříd*, která je Havelkou dávana do kontrastu s polskou a maďarskou šlechtou, která byla „*nositelkou univerzálnějších – tzn. nikoli jen pragmatických*

²³ HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*. S. 458

²⁴ Tamtéž. S. 458

²⁵ Tamtéž. S. 458

²⁶ Tamtéž. S. 458

či *utilitárních – hodnot...*²⁷ Na několika dalších příkladech pak naznačuje následky této stratifikační mezery vyústující především ve sklon k určité vzdělanostní a hodnotové „plochosti“ a v konečném důsledku pak k poněkud typicky českému příklonu k rovnostářství. Právě šlechta totiž byla pro svou vzdělanost a tradici po dlouhá staletí opravdovou uchovatelkou řádu, který je bez silné hodnotové základny nemyslitelný a zároveň jakožto intelektuální elita také skupinou nejvíce se účastnící na moci, či alespoň mající na ni ze všech vrstev obyvatelstva největší vliv. Pokud se zde však této vrstvě nedostávalo dostatečného počtu, kontinuity či vlivu (ať už byly důvody jakékoliv a historicky by se jich jistě několik dohledat dalo), mělo to přirozeně za následek upozadění českého politického vlivu jako takového, nehledě pak na rozdrobení hodnotového rámce, který zde byl (jak již bylo řečeno) nejsilněji ukotven, což se projevilo i později jako podstata nedostatku jednotného filosofického základu české politiky v masarykovském duchu.

2) Toto oslabení českých politických pozic bylo následně jedním z faktorů způsobujících, že *„se česká společnost v průběhu XIX. století neemancipovala tak silně od státu (což bylo jedním z obecných předpokladů pro vytvoření občanské společnosti), ale emancipovala se takřkajíc proti státu...“*²⁸, ačkoliv mu Havelka tuto roli výslovně nepřikládá a jako „kontra-emancipační“ důvody jmenuje úspěch národního obrození a posílení ekonomické pozice českého území²⁹. Z nich pak přirozeně vyplývala tendence k většímu prosazení politickému, resp. snaha dosáhnout odpovídající politické participace (projevující se zde především výraznější autonomií). Jelikož však volání po politické emancipaci nebylo tehdejší systémem dostatečně reflektováno - jako jeden příklad politické nepropustnosti za všechny uveďme společně s Havelkou případ rakouské státní byrokracie, která se vzhledem k vytvoření přísných pravidel pro výkon úřednických pozic stala svébytnou uzavřenou skupinou s omezeným přístupem³⁰ - a emancipace od státu by byla gestem přijetí jeho pozic (což by popíralo tehdejší nacionalizační snahy), byla jako řešení zvolena ona „kontra-emancipace“. Tím nebyl položen základ občanské společnosti (jíž je nepolitická politika do jisté míry substitutem, jak bude dále vysvětleno v podkapitole 3.2 této práce) a utvořilo se zde tedy prostředí pro uplatnění nepolitické politiky.

3) Za třetí zdroj považuje Havelka morálně-hodnotovou krizi vrcholící v Evropě společně s prosazujícím se českým obrozením. Stav hledání nové hodnotové orientace byl příhodnou

²⁷ HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*. S. 458

²⁸ Tamtéž. S. 459

²⁹ Tamtéž. S. 459

³⁰ Tamtéž. S. 459

platformou pro formulaci nového morálně-politického programu, čehož si povšiml právě T. G. Masaryk, který přišel s programem *drobné práce*, jeho vizí nepochitické politiky.

S předešlým výčtem kauzalit se autor těchto řádků ztotožňuje, nicméně pokládá za nezbytné zmínit ještě jeden zdroj tradice nepochitické politiky, který ji provází napříč dějinami a v jistém smyslu se ztotožňuje a prolíná s Havelkovými prvními dvěma body nebo je v určitých případech dokonce ovlivňuje. Jedná se o několikerou zkušenost českého národa s ohrožením jeho podstaty a existence napříč jeho dějinami promítající se v omezeném přístupu k rozhodování o vlastních záležitostech, lépe řečeno ve vymýcení politické svobody a plurality, ať už pod nadvládou habsburskou či později nacistickou a v poslední řadě komunistickou. Množství, životnost a jen lehce přerušovaná kontinuita těchto politicky homogenních období vytvořila v českých zemích klima pro utváření nestandardních nástrojů politické realizace. Tak tedy v době boje o sebezprosažení české politiky nasměroval Havlíček své úsilí k vzdělanosti českého národa, na což navázal Masaryk, který za ústřední bod svého národně-politického programu přijal ideál humanitní a Václav Havel se pak pod tlakem politické nesvobody obrátil k filosoficko-morálnímu základu jednotlivce. Tam kde byl omezen svobodný přístup k politice, se nutně zrodila potřeba hledat jiné (dosud svobodné) sféry politického uplatnění, sféry nepochitické, které byly postupně zaplňovány neukoženým potenciálem politické participace. Vznikla tak transmise politiky projevující se jako nepochitická politika, která je ve své podstatě vlastně jen otevřením dveří politiky a opuštěním její výlučně profesionální půdy, jejím rozprostřením do širších vrstev, v podstatě změnou vnímání její působnosti, jejíž nejvlastnější snahou je zpřístupnění a kultivace politiky.

3 Vztah nepolitické politiky k morálce a občanské společnosti

V pátrání po obsahu nepolitické politiky narazíme téměř výhradně na odkazy k morálce a občanské společnosti, ať už explicitně zmíněné či obsažené jen implicitně, ať už v interpretaci jejich obhájců či kritiků, a tudíž v této práci nelze pominout alespoň krátký rozbor vztahu těchto dvou množin k ní. Ačkoliv jde o pojmy značně abstraktní, autor této práce by se rád alespoň trochu přiblížil objasnění jejich role pro význam nepolitické politiky.

3.1 Patří morálka do politiky?

Apel na mravnost v obecném smyslu a především pak u politických funkcionářů jakožto reakci na jejich nešvary lze vystopovat již u Havlíčka. Zde tvořila společně se vzdělaností jednu ze základních složek tzv. *vnitřní síly národa*³¹, s nimiž měla směřovat k hlavnímu cíli havlíčkovské politiky, a sice k prosazení (nejen) politické svobody národa. Pro Havlíčka byla poctivost jednou z hybných sil kýžené změny, kterou jaksí automaticky komponuje do svého programu zaměřeného na vzdělání a sebeuvědomění národa.

U Masaryka pak cítíme přítomnost morálního požadavku minimálně se stejným důrazem, leč je často implicitně zahrnut pod pojmem kultury či kulturnosti. Zcela zřetelně vysvětluje své stanovisko ve *Světové revoluci*: „*Rakousko a [jeho] dynastii [jsem] neposuzoval jen politicky, nýbrž i mravně. V tom se také lišilo moje pojmání t. zv. pozitivní politiky [...] Byl jsem vždy pro politiku kulturní, jak jsem říkal, pro demokracii opravdovou, nestačila mi politika poslanecká a úzce politická. Mluvíval jsem o politice nepolitické.*“³² V Masarykově pojetí je kultura chápána velmi obecně, tedy také jako kultura chování nebo kultivované způsoby, totiž to, co můžeme označit právě pojmem morálka či etika. Dále se pak tématu morálky nepřímo dotýká svým důrazem na úlohu (národní) filosofie při formování (národní) politiky jakožto základního stavebního kamene svébytné politiky národa, neboť filosofie (chceme-li světonázor), dle které určuje národ prostřednictvím politiky své směřování je zároveň i (ne-li základní, tedy alespoň specifitější) měrou přijímání jedněch a vylučování druhých pravidel chování. Dalo by se tudíž říci, že na jejím základě se stanovuje politická morálka, neboť filosofie je jakožto základní myšlenková orientace (zde národa) zároveň

³¹ „*Vnitřní síla národa ale záleží v jeho vzdělanosti, mohovitosti, přičinlivosti, mravnosti a zachovalosti, a každý, které se o rozmnožení těchto vlastností u svého národa stará, přispívá nejlépe k budoucí svobodě.*“ – TOBOLKA, Zdeněk. *Karla Havlíčka Borovského politické spisy*. S. 809

³² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914-1918*. S. 40-41

zorným úhlem, pod kterým se chování rozlišuje na „dobré“ a „špatné“, tedy na morální a amorální.

V neposlední řadě pak ústřední roli morálky ve svém (ne)politickém přístupu potvrzuje Masaryk také ve svých *Ideálech humanitních* a v *České otázce*, jak správně uvádí Havelka.³³ V oblasti akcentu na morální dimenzi politiky lze tedy vysledovat Masarykovu návaznost na Havlíčka nehledě na rozdílné politické klima, ve kterém se každý z nich nacházel.

Zdaleka nejsilněji je pak motiv morálky obsažen v kontextu (ne)politiky Václava Havla. Je pro něj jednou z ústředních politických kvalit nebo spíše jejich kvalitou zastřešující, která má v politice místo přirozeně jako v každé další oblasti lidského konání. V *Letním přemítání* v úvaze nad politikou dokonce uvádí, že „její prapůvod je mravní, protože je to jen uskutečňovaná odpovědnost k celku a za celek.“³⁴ a ve své eseji *Politika a svědomí* vyzdvihuje ideál (podle jeho pozdějších slov ve světle politické zkušenosti dosažitelný) politiky jako *praktikované mravnosti*.³⁵ Základ a svým způsobem i potvrzení nároku morálky na své místo v politice tedy spatřuje v odpovědnosti jakožto „prapůvodní“ a nejdůležitější roli politické správy. V souvislosti těchto dvou výroků lze pak snadněji pochopit jinak poměrně dráždivě znějící pojem *praktikované mravnosti*, tedy pokud jej budeme chápat spíše jako realizaci odpovědnosti za celek, do kterého pak už jednoduše zahrneme ostatní oblasti politické činnosti, za něž je politik jako reprezentant svých voličů odpovědný. Nicméně nejen toto spojení se stalo terčem kritiky pro Otáhalu, který k tomu ve své stati *O nepolitické politice* uvádí následující: „Tím, že chápe politiku jako praktikovanou mravnost, morálku vlastně povyšuje nad politiku. Morálka je však soubor norem a zásad, jimiž se v životě řídíme, zatímco politika je spojena s problémem moci, která je nutná k správě věcí veřejných. Politika může být mravná a nemravná, ale zůstává politikou. Havlův boj proti nemravné politice je však ve skutečnosti bojem proti politice jako takové. Politika se ztrácí a zůstává jen mravnost.“³⁶

To, že Havel povyšuje morálku nad politiku, je pravda a vyplývá to z jeho vlastní formulace v *Politice a svědomí*³⁷, avšak morálku neboli etiku můžeme obecně charakterizovat

³³ „Také u Masaryka tvořila jádro nepolitické politiky konstruktivní ‚malá práce pro národ‘, v níž se měla spojit ‚positivita‘ s ‚humanitou‘ i s ‚moralitou, neboť: ‚Pracovat, to znamená vzdorovat zlu...‘ [Masaryk 1901: 59]. Avšak Masarykovy charakteristiky nejsou vždy a zcela jednoznačné, např. v *České otázce*: ‚Česká politika musí přestat být ‚politikou‘, (...) musí být založena na hlubší všestrannější práci kulturní, musí být praktickým užitím politického a obecného vzdělání vůbec...“ – HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. S. 460

³⁴ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. S. 98

³⁵ HAVEL, Václav. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. S. 57

³⁶ OTÁHAL, Milan. *O nepolitické politice*. *Sociologický časopis*. S. 473

³⁷ „Zdá se mi, že už dávno nejde o tyhle veskrze ideologické a mnohonásobně sémanticky znejasněné kategorie, ale o otázku docela jinou, hlubší a všech stejně se dotýkající, totiž otázku, zda se podaří opět nějakým způsobem

jako soubor hodnot, chceme-li pravidel či příkazů (samozřejmě nikterak vynutitelných), na základě kterých je posuzováno lidské chování, a to na všech svých úrovních. Jde tedy o kategorii hodnotící a to zjevně s velmi širokým dosahem, neboť ji lze vztáhnout k jakémukoliv lidskému jednání. Naproti tomu politika je pouze výšečí lidských aktivit, byť také (a dokonce snad o to více v „nepolitickém“ smyslu) velmi rozsáhlou. Morálka tedy, jakožto hodnotící systém lidského konání, musí nutně dopadat i na veškeré konání politické a je mu v tomto ohledu nadřazena. Rovina existence tohoto systému je však zcela odlišná od té, na které se nachází politika jakožto praktikované lidské jednání. Nejedná se tedy o dva kompatibilní systémy, kde by jeden mohl nahradit druhý (leđa bychom praktikovanou morálku chápali jako praktikovanou odpovědnost, jak bylo nastíněno výše), jak se domnívá Otáhal, nýbrž o systémy ve vztahu závislosti, a to závislosti existenční, neboť morálka jakožto systém evaluační, svou povahou popisný, nemůže ze své podstaty bez předmětu svého popisu (v tomto případě politiky) fungovat, neboť by tím ztratila předmět svého působení, podmínku své životaschopnosti, bez které logicky pozbývá své (účelné) existence. Politická morálka tedy nemůže politiku nahradit, ačkoliv je právě tento argument hojně užíván kritiky Havlovy nepolitické politiky.

Můžeme tedy uzavřít, že důraz na morální aspekt nepolitické politiky se vyskytuje u všech hlavních představitelů tohoto směru a ač je míra snahy o jeho prosazení rozdílná, lze přesto potvrdit jeho důležitost pro nepolitický přístup. Havlíčkova politika byla ponejvíce zaměřena na vydobytí politických pozic pro (v té době nesamostatný) český národ a o to méně pak na jakousi obrodu či mravní reformu již fungující politiky, jak je tomu vidět nejzřetelněji u Havla. Je zde rozdíl v primárním zaměření jejich úsilí, v orientaci Havlíčkovi politiky na vzdělanostní dimenzi národa, což pro něj byl však mimo jiné prostředek, skrze nějž by se národ osamostatnil. U Masaryka a Havla, kteří již měli více zkušeností s praktikováním politiky, neboť k ní také měli snazší přístup, se těžiště jejich politického zájmu (úměrně demokratizaci politického prostředí) logicky přesouvá, a sice ke kultivaci politiky.

3.2 Občanská společnost jako program nepolitické politiky

Občanskou společnost lze považovat za soubor lidí, subjektů a aktivit prosazujících se tam, kde by sice mohla, avšak z nějakého důvodu nepůsobí politická, chceme-li státní moc. Heywood ji například popisuje jako instituce „*nezávislé na vládě* [vytvářené] *jednotlivci* [...]

rekonstituovat přirozený svět jako pravý terén politiky, rehabilitovat osobní zkušenost člověka jako výchozí míru věcí, nadřadit mravnost politice a odpovědnost účelu. – HAVEL, Václav. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. S. 53

při sledování svých vlastních cílů³⁸ a jako sféru „autonomních skupin a sdružení...“³⁹ Jde o jakési vyplnění prostoru mezi každým jednotlivým občanem a vládnoucí mocí, kde převaha jednoho nutně umenšuje pozice druhého. To se v moderní společnosti uskutečňuje často skrze nevládní organizace a jiné formy sdružování občanů. Pro nepolitickou politiku je však příznačnější původní pojetí občanské společnosti jako sumy svobodných občanů (tehdy měšťanů) spíše než spolků, sdružení a společností, v nichž se realizují. Je kladen větší důraz na individualitu, nikoliv na organizaci, ačkoliv zde má obojí svou váhu a opodstatnění a zejména u Havla se pak tento rozdíl nepatrně stírá. Chápání nepolitické politiky jako způsobu jednání kladoucího důraz na jedince, jeho kvality a především pak na jeho individuální politickou participaci v rámci „zdravého“ politického prostředí se tak jeví jako něco, co s občanskou společností nutně souvisí nebo v ní má dokonce svůj základ, vyrůstá z ní a je s ní tak neoddelitelně spjata. Obdobně uvažuje o roli občanské společnosti např. Václav Havel⁴⁰ a Radim Palouš tuto stranicko-občanskou komplementaritu podtrhuje následující formulací: „Občanství zahrnuje stranictví, avšak stranictvím není občanství vyčerpáno.“⁴¹ Spojení nepolitické politiky s občanskou společností pak nalezneme například i v úvahách politického komentátora Jiřího Pehe (který chápe její přínos obdobně jako Havel).⁴² Zastáncem zcela opačného přístupu je pak někdejší prezident Václav Klaus.⁴³

Zajímavý pohled na vztah nepolitické politiky a občanské společnosti uvádí ve svém příspěvku „Nepolitická politika“: kontexty a tradice Havelka, a sice v tom smyslu, že nepolitická politika se objevuje tam, kde občanská společnost dostatečně neplní svou funkci, tedy funkci kontroly a kultivace politických stran a ochránce demokracie, na níž je existenčně závislá.⁴⁴ Při konfrontaci jeho teze s myšlenkami „nepolitiků“ dojdeme k závěru, že jejich (ať už vyřčená či pouze implicitně vyjádřená) vize nepolitického působení je vždy neoddelitelně

³⁸ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. S. 26

³⁹ Tamtéž. S. 26

⁴⁰ „Že jsem byl vždy proti hypertrofované roli politických stran, proti tomu, aby stát patřil stranám, a že jsem byl pro velmi pestře vrstevnatě a proměnlivě strukturovanou občanskou společnost, v níž strany hrají právě jen tu roli, jaká je jim přiměřená, je pravda a myslím si to dodnes.“ – HAVEL, Václav. Ztráta paměti?. *Lidové noviny*

⁴¹ PALOUSH, Radim. Nepolitická politika. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ Markéta; STRACHOTA Václav (eds.). „Nepolitická politika“ a jiná zamyšlení: Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 157. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. S. 10

⁴² Srov. PEHE, Jiří. Návrat nepolitické politiky. *Literární noviny* nebo PEHE, Jiří. Nepolitická politika není antipolitika. *Právo*

⁴³ Srov. KLAUS, Václav. Hrozba korporativismu. *Lidové noviny*

⁴⁴ „Je zřejmé, že pozdější výklady ‚antipolitické politiky‘ jako něčeho, co bytostně souvisí s tzv. ‚občanskou společností‘, anebo co ji dokonce zakládá, postihují v nejlepším případě jen její jeden aspekt. Spíše se naopak zdá, že se jedná o zcela samostatné oblasti, jejichž vztah je spíše asymetrický: rozmach jednoho (antipolitické politiky) souvisí s absencí druhého, případně existence jednoho (občanské společnosti) vlastně nevyžaduje druhé (antipolitickou politiku), neboť v ní nevyvstává potřeba budovat ‚paralelní kulturu‘ jako obranu proti utlačujícím oficiálním strukturám.“ - HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*

propojena s občanskou aktivitou a odpovědností, že „nepolitično“ jest občanským uvědoměním a převzetím každodenních všedních politik. Ono propojení se ale odehrává pouze v teoretické rovině, vyjadřuje jakýsi kýžený stav a je proto jen jednou stranou mince. Občanská angažovanost projevující se např. *drobnou prací* a v případě potřeby nastavující mantinely politickým stranám byla jedním, ne-li tím nejpodstatnějším ideálem „nepolitických“ představ, byla něčím, čeho se nedostávalo (ať už v dobách habsburské monarchie či komunistického režimu), a proto zároveň důvodem vzniku nepolitické politiky tam, kde silná občanská struktura absentovala. Snaha o dosažení etablované občanské společnosti se tak stala jednou z příčin vzniku nepolitického úsilí a zároveň podstatnou částí jeho programu. V praktické rovině, v rovině uskutečňování nepolitické politiky tedy musíme dát za pravdu Havelkově tezi o vzájemné vylučnosti těchto dvou veličin, neboť kde se vyskytuje emancipované občanství, není již třeba nepolitické politiky (usilující o jeho dosažení a sledující stejné cíle).

4 Hlavní představitelé nepolitické politiky

Předmětem této kapitoly je, jak již bylo uvedeno, seznámení s třemi hlavními přístupy k tématu nepolitické politiky. Každý z nich bude popsán nejprve samostatně s přihlédnutím k historicko-společenskému kontextu a se zaměřením na jeho konkrétní prvky, v následující kapitole pak budou přístupy porovnány mezi sebou a vyhodnocena míra jejich shody. Charakteristika jednotlivých „druhů“ nepolitické politiky se zaměří nejprve na obecný popis daného přístupu, posléze bude zkoumán také důraz na téma morálky, občanské společnosti (nebo jejího ekvivalentu) a vztah k tehdejšímu politickému aparátu. Mimo tyto kategorie budou vyzdvíženy a probrány též typické rysy toho kterého přístupu či významné události s ním spojené.

4.1 Karel Havlíček Borovský

Karel Havlíček Borovský, jak známo, byl svým zaměřením především žurnalistou a (řečeno dnešní terminologií) jakýmsi politickým komentátorem své doby. Uplatnil se nejprve v Pražských novinách, posléze v Národních novinách a po jejich pozastavení založil v Kutné Hoře vlastní časopis s názvem Slovan. Tyto tiskoviny se tak staly hlavním prostředkem vyjádření, a tím pádem také zdrojem poznání jeho politických myšlenek a úvah. Mimo své novinářské působení byl v červenci roku 1848 zvolen poslancem zemského (který se však nikdy nesešel) i Říšského sněmu. Ještě v prosinci téhož roku však svého politického angažmá zanechal, aby se mohl naplno věnovat práci redaktora. Hlavními podklady pro rozbor Havlíčkova (ne)politického programu tedy budou jednak jeho vlastní příspěvky do zmíněných periodik, jednak publikace popisující jeho práci, mezi nimi pak především Masarykova monografie věnovaná výhradně Havlíčkovi.⁴⁵

Pro lepší orientaci v Havlíčkově činnosti se nám v právě zmíněné Masarykově knize nabízí dělení na tři období rozčleněné milníkem v podobě revoluce roku 1848, a sice na: 1) dobu předbřeznovou, 2) dobu pobřeznovou „poslaneckou“ a 3) dobu pobřeznovou „žurnalistickou“.⁴⁶ Jak však dodává sám autor dělení, jde o dělení nespočívající v proměnách (či vývoji) Havlíčkova myšlení, „*neboť sama o sobě jeho činnost jeví se velmi jednotnou a celkovou.*“⁴⁷ Navíc se po stručném popisu každého z období vrací k vykreslení okolností březnové revoluce, která je mu výchozím bodem všech dalších úvah. Ani pro tuto práci není

⁴⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení.*

⁴⁶ Tamtéž. S. 113

⁴⁷ Tamtéž. S. 113

takové dělení relevantní, neboť Havlíčkovy klíčové myšlenky základající jeho koncept nepolitické politiky se promítají napříč jeho texty a z časového hlediska tak jako tak spadají povětšinou do období následujícím po složení poslaneckého mandátu. Dělení jednotlivých podkapitol tak bude spíše záležitostí věcného charakteru projevující se relevantními tematickými okruhy Havlíčkovy literární činnosti.

4.1.1 Politická situace a její role ve formování Havlíčkovi nepolitické politiky

Autor práce považuje za důležité na tomto místě alespoň v hrubých rysech nastínit tehdejší politickou situaci, která měla bezesporu vliv na vznik, podobu a utváření Havlíčkovi činnosti označené posléze Masarykem jako nepolitická politika. Spíše než o historický exkurz (který nemá ani nemůže být součástí této práce) však půjde o nastínění názorů a stanovisek Karla Havlíčka k tehdejšímu státnímu uspořádání a významným politickým událostem majícím vliv na koncepci jeho nepolitické politiky.

Havlíčkovu politické úsilí se v době nesamostatnosti českého národa v rámci absolutistické monarchie tehdejšího Rakouského císařství upínalo především k národnosti, a tedy politické autonomii. Zlomovým bodem v tomto snažení se stal březen roku 1848, kdy dorazila evropská revoluční vlna také do Prahy. Rázem se tak politickým obroditelům naskytla otázka, zda se pokusit dosáhnout svých cílů prostřednictvím revoluce nebo zvolit smířlivější způsob reformace. Palčivost tohoto problému je patrná z následujících Havlíčkových slov: „*Lehce se ovšem řekne, jaký náš oučel býti má: ale tíž jest udati prostředky, kterými bychom nejlépe a nejjistěji tohoto oučelu dosáhnouti mohli.*“⁴⁸ V odmítnutí lákavé cesty revolučního radikalismu prokázal Havlíček svou politickou zralost, neboť si byl vědom toho, že překotnost a efemérnost revolučního nadšení neposkytuje dostatečně pevný základ novému národně-politickému uspořádání, ba co víc, že také vyvolá reakci bránícího se systému, jež povede k potlačení dosavadních, ale především budoucích, politických snah. Tím se však dostal do nelehké situace, když se musel již v počátku svého působení vypořádávat jednak s osočováním ze strany radikálů (Friče, Sabiny aj.), jednak s reakcí ohroženého absolutismu projevující se především v omezení občanských svobod, mj. svobody slova a tisku, na kterých jeho novinářská činnost přirozeně spočívala. Tuto nelehkou situaci trefně vystihuje Masaryk v úvodu své knihy: „*Radikálům Havlíček byl vládní, avšak vládním a konzervativcům byl – radikální.*“⁴⁹

⁴⁸ TOBOLKA, Zdeněk. *Karla Havlíčka Borovského politické spisy*. S. 167-168

⁴⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 24

Havlíček tedy odmítal revoluci jako prostředek politického osamostatnění, respektive revoluci násilnou, která mu byla znamením, že pro ni ještě nenazrál čas. Je totiž toho přesvědčení, že veškerý pokrok se děje pozvolna a postupně, a proto revoluce (mající navíc ve svém zárodku odpovídající reakci) k níž je potřeba násilného jednání je veličinou směřující proti pokroku (zde politickému osamostatnění) a reakčním spolupůsobením uvrhuje dosavadní snahy o několik kroků nazpět. Jádrem těchto myšlenek pak vyjadřuje, v článku *Politici idealisté* uveřejněném v Národních novinách, slovy: „*Nic, co přenáhleného a přílišného, nemá stálého trvání, toliko moderata durant...*“⁵⁰ Nedá se však říct, že by v otázce březnové revoluce vycházel Havlíček pouze z těchto hledisek, nýbrž svůj postoj opíral i o čistě realistický náhled na věc. Na příkladu masivnější a lépe organizované maďarské revoluce totiž viděl nemožnost úspěchu českého povstání, které by se projevilo pouze v potlačení a upozadění dosavadních obrodních snah. Havlíček se tedy rozhodl postupovat v mezích tehdejší legislativy.⁵¹ Po krátké zkušenosti s poslaneckou politikou se však rozhodl naplno využít svého žurnalistického vlivu (v podněcování svých čtenářů k politické aktivitě viděl efektivnější způsob dosažení národně-obrodních cílů) a nadobro tak přesunul těžiště svého působení mimo klasickou politickou strukturu. Jak píše Masaryk, „*Od března roku 1848 všechna činnost Havlíčkova byla politická, ale nikterak nevrcholila v poslancování a v činnost politickou nazývanou povýtce.*“⁵² Z tohoto Masarykova oddělení politiky v užším slova smyslu (*poslancování*) od ostatní politické činnosti již můžeme vytušit sféru, kterou později označuje právě spojením nepolitická politika.

4.1.2 Vnitřní síla národa

Odmítal-li tedy Havlíček revoluci jako kontraproduktivní nástroj pro svůj cíl, logicky pro něj musel najít jiný základ, dostatečně pevný oproti vášnivému revolučnímu vzplanutí. Ten našel v souboru vlastností, jejichž každodenní kultivaci považoval za nejučinnější způsob dosažení politické svobody nesamostatného národa. Šlo především o vzdělanost, příčinnost a mravnost, jež dohromady (také spolu s pojmy mohovitosti a zachovalosti) tvořili hlavní složky tzv. *vnitřní síly národa*, jádra Havlíčkovy nepolitické politiky. Havlíček byl totiž přesvědčen, že pouze důrazem na tento hodnotový rámec, zejména pak na vzdělání co

⁵⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 124

⁵¹ V tomto mu byli vzorem Hampden a O'Connell, jak píše Masaryk: „*A právě z toho hlediska politické prospěšnosti, z hlediska čistě politického, Havlíček žádá (rozumí se pro naši politiku) odpor zákonný a uvádí za příklad takového odporu Angličany Hampdena a O'Connella.*“ – MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 126

⁵² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 114

největšího počtu lidí, může národ dojít vlastního uvědomění, v kterém spočívá jeho svoboda: „každý pracuje nejlépe k lepší svobodě národu, který pomáhá rozmnožovati jeho vnitřní sílu.“⁵³ Svoje přesvědčení pak podtrhuje ve Slovanu následovně: „Kdosi pravil velmi trefně a pravdivě, že lidé a občané pražádných revolucí, pražádných bojů, pražádných nesnází nepotřebují k tomu, aby byli úplně svobodní a aby měli právní a dobrou vládu, že k tomu nic jiného zapotřebí není, nežli aby každý řekl jen: to chci, to nechci. Aby ale toto bylo možné, musí ještě všeobecné vzdělání mnohem dále pokročiti, než nyní jest.“⁵⁴ V úvahách o realizaci této vzdělanostní politiky pak dospívá k projektu jakéhosi celonárodního spolku, jež by poskytoval a zároveň koordinoval určité vzdělávací programy.⁵⁵ Jeho koncepci nastínil Havlíček ve Slovanu v textu nazvaném *Návrh nového spolku nepolitického*, kde popisuje nejen smysl, ale i každodenní provoz, organizační strukturu a způsob financování takového tělesa.⁵⁶

Tento Havlíčkův postup byl vlastně celkem logickou reakcí na stupňující se protirevoluční tlak ze strany rakouské vlády, a jak píše Masaryk, „Šlo brzy o to, jak politicky pracovat bez parlamentárního zastupnictví a bez svobody tisku...“⁵⁷ Dále pak dodává, že Havlíček odhalil důvody úspěchu režimní reakce, které spatřoval v nedostatku vzdělání a národního uvědomění.⁵⁸ V situaci, kdy bylo v podstatě znemožněno jít cestou politické opozice, tak obrátil své snažení do oblasti, řečeno s Havlem⁵⁹, „předpolitické“, neboť to je možná ještě přesnější výraz pro Havlíčkovu nepolitiku, která byla teprve předpokladem pro výkon samostatné politiky. Zaměřil se na oblast, kam nemohla dosáhnout žádná nařízení ani omezení politické moci, na oblast která měla později přinést ovoce v podobě politického uvědomění, neboť jak soudí Masaryk, „Není možné, aby třída lidí myslivých, nebo dokonce celý národ neuvědomil si, kam vlastně směřuje, a co chce; není možné, aby lidí vzdělání a uvědomění nespravovali se sami, ať už politické okolnosti a hlavně fyzická přesila s nimi

⁵³ TOBOLKA, Zdeněk. *Karla Havlíčka Borovského politické spisy*. S. 809

⁵⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 152-153

⁵⁵ Tomuto řešení předcházela ještě návrh na přetvoření Slovanské lípy v nepolitický spolek, který se však nesetkal s úspěchem. – viz MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 299-300

⁵⁶ TOBOLKA, Zdeněk. *Karla Havlíčka Borovského politické spisy*. S. 443

⁵⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 299

⁵⁸ Tamtéž. S. 299

⁵⁹ Výraz používá Havel v *Moci bezmocných* (srov. HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 77), ve svých textech s ním však operuje např. i Pithart či Doležal.

nakládá jakkoli.“⁶⁰ V podobném duchu se pak vyjadřuje i Bednář, který v nepolitické politice spatřuje demokratizační a zároveň jakýsi anti-extremistický činitel.⁶¹

4.1.3 Shrnutí

V čem tedy spočívala Havlíčkova nepolitická politika a co jsou její hlavní prvky? A jak se vztahovala k tématům morálky, občanské společnosti a politického aparátu? Nejprve je nutno si uvědomit, že tehdejší politický systém spočíval v absolutistické vládě rakouského císaře za podpory jeho ministrů a záblesky politického pluralismu v podobě svolání říšského sněmu byly tímto režimem záhy potlačeny. Základ pro nepolitickou politiku byl tedy dán nemožností politiky parlamentní, což mělo za příčinu přesun „politická“ do sféry, kde bude moci být svobodně uplatněno a odkud bude mít možnost nesvobodné politické prostředí reformovat. Zde směřovala reforma specificky k rozštěpení stávajícího politického monopolu a k vytvoření vlastního (národního) politického systému. Ústřední pojem Havlíčkova konceptu, kterým byla *vnitřní síla národa*, se tak stal sférou a zároveň nástrojem jeho nepolitické politiky. Vztah k politickému aparátu je zde tedy do značné míry definován antagonismem k jeho stávající podobě a snahou o jeho zásadní změnu. Ta se však váže k systému jako celku, nikoliv pouze ke zlepšení jeho dílčích kvalit.

Otázka morálky (u Havlíčka spíše mravnost či poctivost), respektive důraz na ni, zaujímá v Havlíčkově pojetí zásadní místo a je jako jedna z hlavních složek jmenována ve výkladu pojmu *vnitřní síly národa*. Poctivost v politice jaksi přirozeně klade hned vedle rozumnosti, když „*neuznává správnost politiky, která by nebyla rozumná a poctivá*“⁶² Na druhou stranu o občanské společnosti nelze ještě v Havlíčkově době hovořit, neboť tento pojem se váže spíše k svobodné demokratické společnosti. Nicméně právě v této době již začínají vznikat její zárodky, a to právě i díky Havlíčkově buditecké činnosti.

4.2 Tomáš Garrigue Masaryk

Jak již bylo řečeno, za tvůrce nepolitické politiky označil Masaryk Karla Havlíčka. Pojmu samotnému však vdechl život spíše on sám, když s ním začal při popisu Havlíčkovy

⁶⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914-1918*. S. 306

⁶¹ „*Jinými slovy, nepolitická politika je prostředkem k zajištění předpokladů liberální, demokratické politiky v neliberálním prostředí a zároveň účinným pozitivním způsobem, jak zamezit politický extrémismus.*“ – BEDNÁŘ, Miloslav. Havlíčkův liberálně demokratický konzervatismus, česká státní idea a nepolitická politika. In BAŽANTOVÁ, Ilona (ed.). *Karel Havlíček Borovský: liberální politik a ekonom*. S. 20

⁶² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914-1918*. S. 202

činnosti pracovat. Obsahem zastřešeným tímto souslovím se pak sám inspiroval a do velké míry na něj ve své politicko-filosofické teorii navázal. Od Havlíčka převzal především koncept *drobné práce* spočívající v systematickém a konstantním osvětovém a vzdělávacím snažení. Ten následně sám začal rozvíjet, avšak komponenty nepolitické politiky k sobě začal skládat už v *České otázce*, kterou Bedřich Loewenstein označuje ve své eseji dokonce za „manifest nepolitické politiky“.⁶³ Masaryk byl však také praktikujícím politikem, roku 1890 vstoupil do mladočeské strany, za kterou získal mandát v Říšské radě i českém zemském sněmu. Vzhledem k postupné radikalizaci strany i jejímu nedostatečnému ideovému ukotvení se však roku 1893 vzdává obou mandátů a ze strany vystupuje. V následujících letech pak formuloval své politické úvahy v časopisu *Čas a ty* se později víceméně transformovaly do programu jím spoluzaložené České strany pokrokové, později také označované jako strana realistická.

4.2.1 Program drobné práce

Tak jako před necelým půlstoletím u Havlíčka, tak i u činnosti Masarykovy stála v popředí otázka národní. Politická situace se sice pomalu uvolňovala, kýžená politická autonomie však byla stále v nedohlednu, a tak se Masaryk v *České otázce* snaží dobrat řešení tohoto neutěšeného stavu. Za národní cíl i program zároveň považuje humanitu, která mu měla být řešením problému malého národa.⁶⁴ Tuto orientaci pak deklaruje heslem „*Ne násilím, ale smírně, ne mečem, ale pluhem*“⁶⁵, které se dovolává nenásilné a konstruktivní formy realizace politického osamostatnění v kontrastu s revolučním radikalismem a násilnostmi. Odmítavý postoj k radikálním řešením a „upřílišením“ všeho druhu je opět otiskem Havlíčkovy filosofie. Tu v sobě odráží právě pojetí oné *drobné práce pro národ*, jež měla spočívat na vzdělanostním, morálním a osvětovém základě. Vzdělanost v kultuře (především v umění a literatuře), vzdělanost etická i odpovědnostní měly být prostředky dlouhodobé investice do národního a humanitního uvědomění jedinců, která se měla ponejprv projevit v rozumném přechodu ke státní autonomii, později v udržení a uvědomělé správě tohoto stavu. Masaryk zde tudíž, tak jak je typické pro jeho nepolitické úsilí, nenabádá k překotné změně nevyhovujícího společenského uspořádání, nýbrž k drobné každodenní práci v mezích pravidel daného systému, do níž vkládá naděje jakožto zárodku budoucí změny. Byl si vědom, že úspěch národně-politického snažení ústící v následné udržení dosaženého stavu

⁶³ LOEWENSTEIN, Bedřich. Manifest nepolitické politiky. *Sociologický časopis*.

⁶⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: Snahy a tužby národního obrození*. S. 154

⁶⁵ Tamtéž. S. 155

musí být vystavěn od základu a kořenit v příčinlivé práci lidí založené na přesvědčení plynoucím z propojení moudrosti a mravnosti. Původ dosavadních politických neúspěchů totiž vidí „v nedostatku vzdělání, v nedostatku určitých a pevných názorů“⁶⁶, což na jiném místě potvrzuje prohlášením: „posud jsme politicky málo vzdělání; nepoměrný náš politický temperament postrádá pevného vzdělání.“⁶⁷ Masarykův obrat k jednotlivcům, z jejichž přičinění měl vzejít národní úspěch, byl vcelku logický, neboť individuální svoboda je vždy poslední baštou možnosti změny tváří v tvář nevyhovujícímu systému. Nepolitická politika zde tak hrála roli jakéhosi politického inkubátoru, který měl skrze vzdělání, kulturu a národní uvědomění připravit český národ na svou vytouženou politickou samostatnost. Z toho důvodu je i zde (podobně jako u Havlíčka) na místě hovořit o realizaci nepolitické politiky ve sféře „předpolitické“.

Podle Havelky pak měla Masarykova nepolitika krom konceptu drobné práce vyvěrat také ze scénáře osvědčeného v anglické a francouzské buržoazní revoluci. Právě města pro svou koncentraci inteligence a pokroku byla nositelem změny, která byla zároveň předělem pro chápání pozice jeho obyvatel. Havelka zde odkazuje na předrevoluční a revoluční rozlišení měšťana jakožto socio-ekonomického, avšak politicky pasivního činitele a měšťana v roli aktivního politického hybatele. Masarykově nepolitické politice pak přisuzuje snahy o propojení těchto dvou poloh.⁶⁸ Čeština sice nemá specifické pojmy pro rozlišení těchto rolí, dalo by se však říci, že ve zmíněném „propojování“ mělo jít o budování určitých občansky odpovědných návyků, o zdravou emancipaci, která v ideálním případě tvoří zárodek občanské společnosti.

Masaryk také kritizoval někdy až fanatickou zaujatost vlastní historií a její přesprávné vyzdvihování jakožto spásného elementu národní otázky. Její znalost a z ní vyplývající poučení sice považoval za přínosné, ba i žádoucí, její upřednostňování před utvářením přítomnosti však za kontraproduktivní. Svůj požadavek orientace na přítomnost (která je předpokladem každodenní drobné práce) formuluje jako všeobecný apel, který se „netýká pouze názoru politického“⁶⁹ a zároveň jej označuje za (filosofický) základ realismu. Staví tak realismus jako metodu kritického poznání současného světa proti *historismu upřílišenému*.⁷⁰ Masarykův realismus prakticky stírá hranice politického a nepolitického a stává se

⁶⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: Snahy a tužby národního obrození*. S. 189

⁶⁷ Tamtéž. S. 130

⁶⁸ HAVELKA, Miloš. Masarykova nepolitická politika. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ, Markéta; STRACHOTA, Václav (eds.). *Masaryk a potřeba opravdovosti v českém myšlení: Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 162. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. S. 13

⁶⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: Snahy a tužby národního obrození*. S. 160

⁷⁰ Tamtéž. S. 174

prostředkem uplatnění národnostních požadavků spolu s nepolitickou politikou jakožto jeho projevem.

4.2.2 Pevný základ filosofický

„Všecky tyto snahy buditelské, všecko to nadšené úsilí o samostatnou a samobytnou kulturu přirozeně musilo být založeno na nějakém jednotném názoře na svět a na život. Nemá-li život lidí myslících být řetězcem jednotlivých episod (...) musí být všecka práce myšlenková, i praktická, založena na jistém a pevném základě filosofickém.“⁷¹ Masaryk se s odkazem na obrodní proces českého národa dovolává *pevného základu filosofického*, který má být (tak jako dosud) jakýmsi myšlenkovým tmelem (nejen) národního snažení. Na tomto základu staví své pojetí politiky, která jako nástroj pouze napomáhá uskutečnění vyššího cíle vyplývajícího z tohoto základu.⁷² S tímto pojetím polemizuje Loewenstein, když se pozastavuje nad možnostmi jeho životaschopnosti. Zcela legitimně se staví skepticky k myšlence podmíněnosti politiky, ale i literatury či umění konkrétnímu světonázoru a dále uvažuje o politických konsekvencích takového postoje. V kategoričnosti filosoficky (chceme-li ideologicky) podložené činnosti, která je ve vyhraněné názorové orientaci jaksí implicitně obsažena, spatřuje nebezpečí netolerance.⁷³ V této obavě mu lze přisvědčit, neboť neschopnost určité míry tolerance a kompromisu je pro jakoukoliv politiku nebezpečná a vytváří nekonstruktivní prostředí. Avšak filosofické podložení politické praxe lze považovat za celkem realistický požadavek, neboť v programu bez nosné myšlenky, chtělo by se říci vize či ideového ukotvení, tkví nebezpečí jeho rozmělnění a neúčelnosti. Tedy v podstatě popření účelu takového programu. Je zde tedy třeba oddělit potřebu myšlenkového základu a umírněnost v jeho uplatňování. Také Loewenstein od tohoto výkladu následně jaksí ustupuje a spatřuje Masarykův úmysl spíše v odkazu na přínos přirozenoprávní a humanitní filosofie.⁷⁴

4.2.3 Vztah k politice parlamentní

V *České otázce* nastiňuje Masaryk svůj postoj k politice parlamentní a vyslovuje základní tezi své nepolitické politiky: „od politiky se čekala všecka spása [...] Dá se v rámci platné

⁷¹ Tamtéž. S. 13

⁷² „Já jsem viděl v politice nástroj, cíl mně byl náboženský a mravní.“ – ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. S. 93

⁷³ LOEWENSTEIN, Bedřich. Manifest nepolitické politiky. *Sociologický časopis*. S. 465

⁷⁴ Tamtéž. S. 465

*ústavy pro zvelebení života tolik a tolik učinit vlastní prací...*⁷⁵ a dále ještě upřesňuje její pozici a obsah: „*I naše politika [...] musí být založena na hlubší a všestrannější práci kulturní.*“⁷⁶ Z tohoto vymezení je patrné Masarykovo rozšíření politiky o nepolitický aspekt (všestrannější práce kulturní), který Palouš popisuje takto: „*Nepolitická politika potom pro Masaryka – politika neznamenalala omezení kabinetní a veřejné politiky tak, jak se dříve před 19. stoletím chápala, totiž jako někdejší tradiční politický styl, charakterizovatelný naprostou převahou modré krve, ba téměř jejím monopolem. Právě naopak. Masaryk měl na mysli politiku pojímat naopak šířeji a zahrnout do ni celou kulturu.*“⁷⁷ Jeho ideálem je tudíž politika prostupující všechny společenské sféry stírající rozdíl mezi parlamentní a nepolitickou politikou. Neznamená to však, že by tyto dvě polohy nerozlišoval a jelikož byl také praktikujícím politikem, nebyla mu lhostejná ani každodenní podoba tohoto řemesla. Svůj vztah k tehdejší politické praxi vyjadřuje v Čapkových *Hovorech s T. G. Masarykem*: „*Ale politikaření mně nikdy nestačilo, ať šlo o ideály nacionální nebo sociální nebo jaké chcete. Stál jsem proti Kocourkovu a Hulvátovu a politiku jsem žádal rozumnou a poctivou.*“⁷⁸ Masaryk zde obrací svou kritiku vůči (morální) vyprázdňenosti určitého způsobu výkonu mandátu a jeho nepolitická politika tím dostává jakýsi další rozměr spočívající v určitém rehabilitačním úsilí vztahujícím se k již fungujícím strukturám. Má zde tedy zcela jiný, než obrodný charakter popsany výše. Tyto její dvě vrstvy jsou však propojeny myšlenkou všekulturní drobné práce, z které obě vyrůstají a spíše než o jistou dichotomii přístupu zde jde pouze o dvojí působení téže příčiny. Masaryk se však i přes tyto výhrady z politiky nestahuje a snaží se přispívat svým dílem i na půdě Říšské rady (a později samozřejmě i v prezidentském úřadu), což jen potvrzuje jeho pojetí nepolitické politiky, která mu není únikem z amorálního stranického prostředí, nýbrž rozšířením politického života do každodenní sféry.

4.2.4 Shrnutí

Masaryk byl ve svém (ne)politickém úsilí silně ovlivněn předobrazem Karla Havlíčka a jak bylo v předchozích větách poukázáno, program jeho nepolitické politiky byl na Havlíčkovi v podstatě založen. Můžeme zde tedy hovořit o jisté kontinuitě tohoto přístupu.

⁷⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: Snahy a tužby národního obrození*. S. 189

⁷⁶ Tamtéž. S. 189

⁷⁷ PALOUSH, Radim. *Nepolitická politika*. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ Markéta; STRACHOTA Václav (eds.). „*Nepolitická politika*“ a jiná zamyšlení: *Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 157. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. S. 9

⁷⁸ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. S. 93

Hlavní rozdíl pak spočíval především v dobovém kontextu, kdy se Havlíček musel potýkat nejprve s absolutistickým pojetím vlády a po krátkém období porevolučního uvolnění s reakcí v podobě neoabsolutismu. Naproti tomu Masaryk již působil v postupně se uvolňujícím prostředí čím dál více skomírajícího rakousko-uherského mocnářství korunovaném vytouženou státní samostatností, které napomohlo snad i prosazování jeho nepolitické politiky. Přívětivější politické klima se tudíž projevilo zejména v jeho větší aktivitě poslanecké. Navzdory svému parlamentnímu působení však nezapomínal na důležitost zapojení všech vrstev obyvatelstva do politiky v širokém smyslu toho slova. Na půdě Říšské rady například usiloval o prosazení všeobecného volebního práva a zdůrazňoval důležitost sociální otázky. Mravní otázku se pak snažil uplatnit jak v řadách poslaneckých, tak i jako požadavek prostupující celou společností. A nejen v této oblasti je jeho přístup v podstatě propojením politiky parlamentní s politikou řekněme „lidovou“. Je také důrazem na širší masy, avšak prostřednictvím apelu na uplatnění každého jedince. Odmítá mnohdy zjednodušující politický pohled a chce navrátit politiku do prostoru individuální odpovědnosti. Nesmíme však opomíjet ani národní aspekt, který byl v Masarykově přístupu klíčový a byl jedním z hlavních důvodů výše popsaných projevů. Proto také můžeme uzavřít společně s Havelkou, který spojenci Masarykových stěžejních myšlenek vidí ve snaze „o nalezení a konkretizaci takových jednotlicích cílů české politiky, jejich obsahů a orientací, které by mohly překročit každodenní stranické pŕůtky a v programech jednotlivých stran založit možnost širšího konsenzu o dlouhodobých národních zájmech, které by orientovaly a zavazovaly činnost jednotlivých subjektů politiky.“⁷⁹

4.3 Václav Havel

Osobou Václava Havla se uzavírá rozbor nepolitických přístupů tří nejvýznamnějších představitelů tohoto fenoménu. Podobně jako u Havlíčka se jeho nepolitická politika projevovala převážně ve formě literárně-teoretické, avšak k jejímu praktičtějšímu uplatnění coby vykonavatel prezidentského úřadu (zde je naopak jistá podobnost s Masarykem) měl později také možnost. Jeho zkušenost a myšlenky byly formovány v prostředí disentu uvnitř nesvobodného totalitního systému, který měl na podobu jeho nepolitické politiky nesporný vliv. V jeho pojetí (jak bude popsáno dále) se snoubí prvky přístupu jeho předchůdců (ačkoliv

⁷⁹ HAVELKA, Miloš. Masarykova nepolitická politika. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ, Markéta; STRACHOTA, Václav (eds.). *Masaryk a potřeba opravdovosti v českém myšlení: Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 162. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. S. 12

se od Masarykovského pojetí snažil oprostít⁸⁰) s prvky poněkud odlišnými. Jistou zvláštností je u Havla také použití spojení „antipolitická politika“ namísto „nepolitická politika“ v jeho prvotním vyjádření o této problematice. Můžeme se jen domnívat, zda mělo jít pouze o odlišení od nepolitiky Masarykovy, o snahu zdůraznit distancování od vládní politiky jedné strany, či snad o jistou inspiraci Konrádem. Nicméně specifická Havlova konceptu se projevuje i obsahově a její důvody lze přikládat mimo jiné podobě společenské struktury ve státě ovládaném komunistickou mocí. Zvláštní postavení v něm zaujímá „existenciální revoluce“ spojená se „životem v pravdě“, kterou popsal v eseji *Moc bezmocných*. Havel se tak v situaci, kdy je reálně fungující opozice na půdorysu monolitického politického systému prakticky nemožná, obrací k jednotlivcům, kteří mají na základě změny svého smýšlení systém přetvořit. Tyto konstrukty se však následně staly jádrem kritiky pro svůj odklon od mocensko-politických způsobů boje na cestě k politické pluralitě. Důležitou etapou v krystalizaci Havlových úvah a disidentské angažovanosti pak bylo působení v časopisu *Tvář*, které podle jeho slov v *Dálkovém výsledku* počalo přerod v jeho disidentství ústící.⁸¹ Stalo se však také dějištěm názorových střetů (avšak i jisté osobní nevraživosti) s vůdčími osobami podílejícími se na vydávání časopisu. Emanuel Mandler společně s Bohumilem Doležalem tak zaujali (vedle Václava Klause) post nejhlasitějších kritiků jeho nepolitické politiky.

4.3.1 Otázka politiky v totalitním prostředí

Havlova zkušenost s politikou (pokud se tak dají nazvat restrikce jeho činnosti ze strany režimu) a na ni navazující myšlenky o nepolitické politice se formovaly v prostředí disentu uvnitř komunistického Československa, tedy v prostředí politické sterility bez existence pluralitní demokracie. Nesvobodná atmosféra tehdejšího zřízení ho přirozeně nutila jednak ke kritice režimu uzurpujícího moc koncentrovanou v podobě vůdčí politické strany, jednak k úvahám o potenciálních řešeních daného stavu. Jednou z prvních takto zaměřených úvah byl text s názvem *Na téma opozice*, uveřejněný 4. dubna 1968 v *Literárních listech*. Zde se Havel potýká s páteřním problémem nedemokratického prostředí, totiž s monopolizací moci a neexistence stranické plurality. Nespokojuje se s pouhou demokratizací komunistické strany, a to ani za kontroly veřejného mínění, neboť si uvědomuje, že jediná účinná kontrola entity disponující mocí musí být taktéž vybavena mocenskými prostředky, a proto volá po opozici

⁸⁰ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 95-98

⁸¹ HAVEL, Václav. *Dálkový výsledek*. S. 70

v podobě plnohodnotných politických stran.⁸² Ačkoliv později nasměroval svou pozornost do více privátní sféry k tématu jakési morální obrody společnosti, zůstává tento text důležitým svědectvím o vědomí důležitosti a nezastupitelnosti role politických stran, jehož nedostatek mu je dodnes hojně vyčítán. Tato část jeho úvah je však spíše dokladem o revizní, doplňkové a „předpolitické“ roli jím konstruované nepolitické politiky, než jejím stěžejním bodem. Právě pro nemožnost přirozeného vzniku politické konkurence disponující adekvátními mocenskými prostředky se zrodila nepolitická politika. A podobně jako u Havlíčka a Masaryka se pro nemožnost alternativy v rovině nastaveného systému obracela k jeho jednotlivým činitelům, v jejichž proměně tkvěl potenciál změny tohoto uspořádání.

Havelka zde dokonce v prostoru „reálně existujícího“ socialismu rozlišuje nepolitickou politiku na kategorii „objektivní likvidace politické sféry“ a na „subjektivní reflexi jejího vyprázdnění“.⁸³ Prvým výrazem má zjevně na mysli vyprázdněnost jednolitého mocenského bloku popírající princip politické soutěže jako základního prvku politické sféry. Na vině je dle něj především oddělení veřejného a soukromého, což se na první pohled může zdát jako popření klasického obrazu totalitních systémů, kde se hranice mezi veřejným a soukromým naopak stírá. Dovysvětlením této pozice jako kontradikce občana a politiky pak lépe pochopíme, že má na mysli spíše oddělení běžného občana od možnosti podílení se na správě věcí veřejných, ať už prostřednictvím svobodných voleb (tedy tam, kde je umožněna opravdová volba), účasti na demonstraci či jakéhokoliv jiného projevení názoru. To je však stav, který se nepolitická politika v pravém smyslu tohoto spojení snaží zvrátit a nelze proto přisvědčit názoru, který jej (stav objektivní likvidace politické sféry) označuje též za nepolitickou politiku. Druhé naznačené kategorii pak už lépe odpovídá schéma Havlovy nepolitické politiky, což potvrzuje i následující Havelkův výklad. V něm popisuje Havlův důraz na občanství, které má být nositelem proměny „zdola“ a samozřejmě také základem pro občanskou společnost a politické stranictví. Dále pak upozorňuje na ambivalenci občanské společnosti a nepolitické politiky, které se obecně považují za spolupůsobící prvky. Jak ale naznačuje jeho tvrzení popsané v kapitole 3.2, jedná se spíše o vztah, kde jedno vylučuje druhé, neboť občanská společnost je prvkem zdravé pluralitní demokracie, kde „předpolitického“ působení nepolitické politiky není třeba. Nepolitická politika je tak činitelem občanskou společnost stimuluje a spějíci k jejímu vytvoření či rozvoji.

⁸² HAVEL, Václav. Na téma opozice. *Literární listy*.

⁸³ HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*. S. 461

4.3.2 Existenciální revoluce a „život v pravdě“

Sám Havel definoval svůj postoj takto: „*Jsem příznivcem „antipolitické politiky“.* Totiž *politiky nikoli jako technologie moci a manipulace s ní nebo jako kybernetického řízení lidí nebo jako umění účelovosti, praktik a intrik, ale politiky jako jednoho ze způsobů, jak hledat a dobývat v životě smysl...*“⁸⁴ V odsouzení politiky jako vyprázdňené formy postrádající vyšší smysl, jako pouhého amorálního nástroje sloužícího k dosažení, popřípadě využití, moci můžeme zaslechnout ozvěny Masarykovského odsudku „politikaření“ a volání po mravní obrodě. Vladimír Just dokonce označuje esej *Moc bezmocných* (o které bude řeč dále) za „*manifestační přihlášení se k (...) Masarykovskému pojetí politiky*“⁸⁵. A ačkoliv Havel ve stejném textu takovou návaznost popírá, jak bylo řečeno výše, nelze oběma přístupům upřít značnou podobnost. Samozřejmě zde významnou roli hraje opět dobový kontext projevující se v podobě politického systému, který výkon standardní politiky znemožňuje či alespoň znesnadňuje. Ten má podle Havla natolik odlišnou strukturu, že zde již nelze účelně pracovat s fenoménem drobné práce a je třeba jít ještě hlouběji do „předpolitického“ stádia ke kořenům společensko-politické krize a zde provést mravní revoluci individua. Tuto potřebu odůvodňuje v komplexní výpovědi o stavu systému, který nazývá „post-totalitním“ a o úloze jedinců jím ovlivňovaných, avšak zároveň v něm spolupůsobících. Protože ideologie post-totalitního systému, která je jakýmsi jeho pojídlem a podpěrou a dokonce „*něčím, co přesahuje „fyzickou“ stránku moci*“⁸⁶, je založena na lži, dospívá Havel k tomu, že může fungovat a působit jen potud, pokud budou její jednotliví konzumenti (a ovšem udržovatelé zároveň) ochotni tento stav trpět. Řešení se podle něj skrývá v přerodu ze „života ve lži“ do „života v pravdě“, který má údajně nejen existenciální, noetickou a mravní dimenzi, nýbrž také „*zřetelnou dimenzi politickou*“.⁸⁷ Tu Havel vyvozuje ze síly potenciálu spočívajícího v prohlédnutí zkaženosti systému ve všech jeho oblastech, tedy i u jedinců, kteří mocí fakticky disponují. Dokonce „život v pravdě“ označuje za opozici v tom nejobecnějším smyslu, neboť je pro něj tento existenciální přerod tím nejpůvodnějším zárodkem politické reformy za daných podmínek.

Právě *Moc bezmocných* se stala ústředním bodem kritiky Havlovy nepolitické politiky, a to především pro orientaci na morální kategorie prosazující se „existenciální revolucí“

⁸⁴ HAVEL, Václav. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. S. 57

⁸⁵ Byl Václav Havel opravdu vynálezcem „nepolitické politiky“?. *Jak to bylo doopravdy* [rozhlasový pořad]

⁸⁶ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 67

⁸⁷ Tamtéž. S. 73

namísto politických prostředků opozice či přezíravé rozdělení společnosti na „zelináře“⁸⁸ žijící ve lži a disidenty žijící v pravdě jako důsledek nedostatečné analýzy či pochopení skutečných rozměrů života ve struktuře socialistické společnosti. Jedním z autorů takto vystupujících je Milan Otáhal, který poukazuje zejména na zjednodušený pohled na společenskou situaci a dále pak na hledání řešení politických problémů v nepolitické (morální) oblasti, v čemž se hojně opírá o Mandlerovy názory. Například když v eseji nazvané *O nepolitické politice* Havlovi v návaznosti na výklad jeho *Dopisu Gustávu Husákovi* vyčítá nedostatečnou objektivitu při popisu společenských faktorů normalizačního období spočívající především v přílišném zdůraznění role strachu jako hlavního hybatele lidského chování.⁸⁹ Ten byl podle něj vůdčím prvkem pouze v počátcích tzv. normalizace, později ho však nahradila tzv. společenská smlouva coby způsob zajištění poslušnosti. V tomto „programovém“ posunu způsobu ovládnutí společnosti komunistickou stranou mu lze zajisté přisvědčit, méně však už v přičtení výše naznačené nedozíravosti Havlovi, jakkoliv jeho sociologický rozbor skutečně není nijak detailní. V *Dopisu Gustávu Husákovi* sice uvádí strach obyvatel jako hlavní příčinu daného stavu, zároveň však uvádí, že „*přirozeně také není jediným stavebním materiálem současné společenské struktury*“⁹⁰, což však Otáhal ve svém textu reflektuje a pokládá důraz na nepochopení významu ekonomicko-sociální závislosti jedinců na systému.⁹¹ Tu však Havel vysvětluje, když později v *Moci bezmocných* (která je právě popisem oné pozdější normalizace) hovoří o „*historickém setkání diktatury s konzumní společností*“⁹². Následně se Otáhal přes popis existenciálně-mravního prvku Havlovy „předpolitické“ sféry dostává k výroku, který označuje za charakteristický rys nepolitické politiky: „*V. Havel chápe politiku nikoli jako nástroj společenských změn a řízení společnosti, k čemuž je ovšem třeba moci i politických programů a politických stran, nýbrž jako prostředek k prosazení pravdy, umožnění „života v pravdě*“⁹³. To se však vzhledem k výše uvedenému popisu a v *Moci bezmocných* naznačených relacích jeví jako podstatný omyl. Havel samozřejmě chápe politiku jako prostředek, který by měl v ideálním případě sloužit jakýmsi vyšším cílům, nikoliv však k umožnění „života v pravdě“, neboť ten je právě naopak prvotním

⁸⁸ Zjednodušeně řečeno jde o postavu, na jejíž interakci s post-totalitním systémem konstruuje Havel v *Moci bezmocných* pojem „života ve lži“.

⁸⁹ OTÁHAL, Milan. O nepolitické politice. *Sociologický časopis*. S. 470. Podobně uvažuje i Mandler v článku *Intelektuálové na cestě k nepolitické politice – MANDLER, Emanuel*. *Intelektuálové na cestě k nepolitické politice*. *Soudobé dějiny*. S. 82

⁹⁰ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 21

⁹¹ OTÁHAL, Milan. O nepolitické politice. *Sociologický časopis*. S. 470

⁹² Havel zde naznačuje právě propojení materiálního aspektu se „životem ve lži“. – HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 71

⁹³ OTÁHAL, Milan. O nepolitické politice. *Sociologický časopis*. S. 471

předpokladem k následné rekonstituci a znovuprosazení pluralitní politiky v nesvobodném totalitním prostředí. Dále popisované Havlovy představy o fungování tzv. „post-demokratické“ společnosti prostřednictvím ad-hoc vznikajících společenství nahrazujících politické strany skutečně vyznívají poněkud utopicky, avšak Otáhalova výtku, že „*k uskutečnění ideální společnosti není [podle Havla] třeba politiky, nýbrž přeměna člověka*“⁹⁴ v obráceném gardu jaksi zavání vírou v samospásnou roli politiky, což je naopak druhý extrém.

4.3.3 Charta 77 a kritika „tvářistů“

Významným politickým mezníkem normalizačního Československa bylo Prohlášení Charty 77, jež bylo reakcí na nedodržování ratifikovaných lidskoprávních paktů OSN Husákovým režimem. Havel v příčinách jejího vzniku pozoruje „*onu zvláštní politickou váhu mravního aspektu*“⁹⁵ a pokouší se tak doložit svou teorii o politických konsekvencích „života v pravdě“. Dále se pak vyjadřuje i o lidech a skupinách, které se ani navzdory totalitnímu klimatu nevzdávají prvků řekněme přímočařejšího politického jednání a nezávislého politického myšlení a tyto snahy doceňuje. Zároveň však usuzuje, že jsou jaksi zaslepeni „*přeceňováním významu bezprostředně politické práce v tradičním slova smyslu a nedoceňováním politického významu právě oněch „předpolitických“ událostí a procesů*“⁹⁶ Právě v tomto výroku, zdá se, je kořen celého sporu mezi Havlovou a Mandlerovou (a jistě také Doležalovou) představou reformní cesty k parlamentní demokracii. Klíčovým faktorem nemožnosti klasické či bezprostřední politické reakce jsou pro Havla podmínky dané existencí „post-totalitního“ systému. Je pro něj tak odlišným prostorem (a to i ve vztahu k diktatuře, na němž staví jeho definici), ve kterém je politická moc přímými politickými prostředky nedosažitelná a v němž politické pojmy nabývají zcela jiného obsahu a smyslu. Z toho důvodu považuje za nutné nejprve rehabilitovat společnost skrze „předpolitickou“ sféru nepolitiky, z které se posléze zrodí nové politické intence.

Zcela opačného názoru však byli právě čelní kritikové Havlovy nepolitické politiky, již zmínění „tvářisté“ (totiž bývalí Havlovi spolupracovníci z redakce časopisu Tvář) – Emanuel Mandler a Bohumil Doležal. Ti shodně odsuzují nahrazení politických postupů vůči režimu těmi nepolitickými a jakési elitářství a uzavřenost disidentského kolektivu často

⁹⁴ Tamtéž. S. 472

⁹⁵ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 82

⁹⁶ Tamtéž. S. 84

označovaného jako intelektuální či disidentské „ghetto“. Pro větší přehlednost bude snad lépe jejich kritiku rozdělit alespoň do dvou bodů. Ta vychází především z obsahu Moci bezmocných (která Havlovu nepolitickou politiku popisuje nejkompexněji), z role Charty 77 a následně také Občanského fóra (na něž měly mít Havlovy myšlenky zásadní vliv).

Prvý bod (především Mandlerovy) kritiky poukazuje na skutečnost, že Havel „*přecenil funkci strachu v mechanismu fungování tehdejší společnosti*“⁹⁷ a odkazuje se přitom na Rezkův rozbor ve *Filosofii a politice kýče*. Ten udává jako příklad alternativního motivu normalizované společnosti klid (respektive dosažení klidu) projevující se například v účasti v prvomájovém průvodu. Spíš, než o „dosažení“ klidu by se asi dalo hovořit o jeho udržení, neboť neúčast na průvodu by při aplikaci příslušných konsekvencí tento stav jistě narušila a narušení takového stavu lze považovat za ztrátu komfortu, o který jedinec přijít nechce, jinými slovy má v určitém smyslu strach, aby o něj nepřišel. Tedy i zde můžeme spatřovat určitou roli strachu, ač není na první pohled rozpoznatelný. Stejně tak v případě tzv. společenské smlouvy mezi režimem a jeho občany, jež spočívala ve směně určité úrovně životního standardu za politickou apatii a jejíž nereflexivní z důvodu upřednostnění významu strachu bylo Havlovi taktéž vyčteno, hrála kdesi v pozadí roli obava ze ztráty výhod plynoucích z oné směny. Právě v tomto smyslu chápe funkci strachu ve společnosti také Havel, když jej popisuje jako „*starost o to, co je nebo mohlo by být ohroženo*“⁹⁸ a dále upřesňuje, že jde o činitele „*v pozadí sebeobránné snahy člověka zachránit to, co má.*“⁹⁹ Chápe jej tedy jako něco, co nemusí působit vždy přímo a nemusí být navenek snadno rozpoznatelné, ale uznává i jeho zprostředkovanou polohu. A ačkoliv jej (jak již bylo uvedeno výše) ve své společenské analýze určil jako hlavní hybatel směřující k petrifikaci opozičních aktivit, zároveň výslovně uvádí, že není jediným. V souladu s citovanou pasáží jej považuje za hlavní motiv jakýchsi sebeobránných snah a v kontrastu s nimi pak uvádí sobectví a kariérismus jako další motivy, působící však opačným směrem. Mezi tyto dvě oblasti následně klade lhostejnost jako prvek dokreslující společenskou mozaiku, kterou dokonce považuje za aktivní společenský činitel projevující se mimo jiné také v pohodlnosti.¹⁰⁰ Jakkoliv lze tedy pochybovat o kvalitativní stránce Havlova společenského rozboru (kterou tato práce zákonitě nemůže zkoumat), je přinejmenším nedůsledné deklarovat jistou autorovu

⁹⁷ MANDLER, Emanuel. *Oba moji prezidenti: Václav Havel – Václav Klaus*. S. 45

⁹⁸ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 21

⁹⁹ Tamtéž. S. 23

¹⁰⁰ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. S. 25

zaslepenost pouze jedním faktorem, jak to činí Mandler například v eseji *Intelektuálové na cestě k nepolitické politice*.¹⁰¹

Druhým bodem, na který Mandler (zde už společně s Doležalem) poukazuje, a který do jisté míry souvisí s tím předchozím, byl vznik a situace kolem Charty 77. Mandler spatřuje její neúspěch právě v neporozumění společenské náladě, když zdůrazňuje, že chartisté „*necháпали, že ‚obyčejným lidem‘ nebyla ‚morálka‘ režimu, zdůrazňující sociální a životní jistoty, zcela proti mysli*“¹⁰². Naráží tak na (mnohokrát opakovanou a Havlovými kritiky obecně sdílenou) problematiku disidentské separace od zbytku společnosti. Širší podpory se pak Chartě 77 nedostalo údajně z důvodu obav z opakování scénáře nezdařené reformy v kulisách tzv. pražského jara. Nevyvození politické reflexe z tohoto stavu bylo pro Mandlera s Doležalem klíčovým okamžikem s dalekosáhlými konsekvencemi negativního charakteru. Doležal k tomu uvádí, že „*Nevzniklo nic jako společné vědomí selhání – a to se pak osudově promítlo do polistopadové české demokracie.*“¹⁰³. Dle Mandlera pak prohlášením Charty 77 za jakousi morální pozici (tváří v tvář politickému neúspěchu) vznikla nepolitická politika.¹⁰⁴ Havel však v souvislosti s Chartou 77 hovoří o její morální pozici a směřování již od samého počátku. V návaznosti na svou „předpolitickou“ vizi řešení problému „post-totalitní“ společnosti s ní operuje na nepolitické bázi a její přínos vidí v obnově svobodného a odpovědného občanství, na kterém lze teprve vystavět pluralitní demokratickou strukturu se všemi jejími politickými aspekty. Činí tak v souladu s představou pevného občanství jako nutné platformy uskutečňování proměnlivých politických programů a garnitur. Pohled tzv. „tvářistů“ a Havlův se tedy lišil v užití nástrojů obrody společnosti a demokratizace systému. Podle Havla byl veřejný prostor natolik protkán ideologickou nití a unaven ze všeho politického (koncept „post-totalitního“ státu), že byla potřeba započít obnovu hlouběji, než na úrovni politické opozice, a sice ve sféře morální a občanské. Tvářisté (a další Havlovi kritikové) byli naopak toho názoru, že je potřeba pracovat rovnou politicky, byť na úrovni oné drobné každodenní práce.

Havlovi je nicméně Mandlerem až nápadně často jaksi podsouván úmysl nahrazení politiky nepolitickou politikou či morálkou.¹⁰⁵ Nic takového však v jeho textech nenajdeme,

¹⁰¹ „Přesvědčení, které bylo základem Dopisu Gustávu Husákovi, že se lidé konformují ze strachu, bylo tedy jen částí pravdy, a domnění, že jenom strach přiměl lidové vrstvy, aby nekladly normalizačnímu režimu odpor, je jednostranné.“ – MANDLER, Emanuel. *Intelektuálové na cestě k nepolitické politice. Soudobé dějiny*. S. 82

¹⁰² MANDLER, Emanuel. *Oba moji prezidenti: Václav Havel – Václav Klaus*. S. 52

¹⁰³ DOLEŽAL, Bohumil. Rozvrat české demokratické politiky. *Události* [online]

¹⁰⁴ „Nepolitická politika, proti níž se z řad signatářů Charty postavili jen jednotlivci (zejména Václav Benda), byla via facti na světě.“ – MANDLER, Emanuel. K čemu slouží paměť. *Lidové noviny*

¹⁰⁵ Např. „Se zjevnou návazností na radikální politické myšlení Jana Patočky zavrhl dosavadní politiku a vytvořil ideologii politiky nepolitické.“ nebo „Tuto okolnost podal jako vývoj reality, která učinila zbytečnou dosavadní

neboť kontinuálně hovoří o své nepolitické politice jako o už tolikrát zmíněném stádiu „předpolitickém“, které má politickým řešením pouze předcházet, nikoliv je nahrazovat. V kontextu Charty 77 v eseji bilancujícím její působení reaguje na hlasy volající po větší politické angažovanosti takto: „*Taková možnost [předložení politického programu] je samozřejmě otevřena, kdokoli kdykoli se jí může chopit, Charta mu v tom nejen nebude bránit, ale naopak ho v jeho právu na takový krok podpoří.*“¹⁰⁶ Navíc deklaruje Chartu 77 jako otevřené společenství, na jehož vývoji se může podílet v podstatě kdokoliv. Podporující přesvědčení o podstatě své kritiky, stáli Mandler s Doležalem roku 1987 u vzniku Demokratické iniciativy, jež se později stala prvním pokusem o ryze politicko-stranickou opozici v proměňujícím se komunistickém prostředí.¹⁰⁷ Nezodpovězenou otázkou v souvislosti s kritikou Charty 77 však zůstává jejich představa o politické práci v mezidobí mezi ukončením časopisu Tvář a zrodem Demokratické iniciativy, pokud sám Doležal v souvislosti s jejím vznikem tvrdí, že „*změny v Rusku a rozklad u nás postoupily tak daleko, že jsme se rozhodli vystoupit v rámci možností veřejně a politicky*“¹⁰⁸, čímž jaksí dokládá, že až do té doby nebylo k politické práci příhodné klima. A uvažovat lze také nad tím, zda by k změnám uvolňujícím prostor k politické realizaci vůbec (nebo alespoň takto rychle) došlo, nebýt právě podobných vystoupení jako byla Charta 77.

Zvláštností a jistým paradoxem Mandlerova přístupu je pak také to, že ač Havlovi vyčítá nepochopení potřeb širokých mas mimo disidentskou výspu (ať už má v tomto pravdu či ne), přesto jeho nepolitické politice přisuzuje poněkud významné dopady.¹⁰⁹ Její vliv sleduje i u Občanského fóra, „ *které bylo na nepolitické politice značně závislé*“¹¹⁰ a dodává, že „*Teprve budoucí zkoumání naznačí, jaké důsledky to pro společnost znamenalo. Lze předpokládat, že poměrně dalekosáhlé.*“¹¹¹ Neprojevuje se totiž pochopení situace právě tímto vlivem? Respektive mohl by takový vliv nastat, pokud by se setkal s nepochopením? Podobně jako

politiku. *Politika musí být nahrazena tzv. nepolitickou politikou.*“ – MANDLER, Emanuel. *Oba moji prezidenti: Václav Havel – Václav Klaus*. S. 17 a 53. Poněkud výmluvně zni i podnadpis jedné z citovaných kapitol „Moc bezmocných oznamuje nahrazení politiky morálkou“

¹⁰⁶ HAVEL, Václav. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. S. 105

¹⁰⁷ Ještě před událostmi 17. listopadu (konkrétně 11. listopadu 1989) totiž Demokratická iniciativa požádala o svou registraci v podobě politické strany. Bližší okolnosti vzniku a působení DI pak popisuje sám Doležal v článku Rozvrat české demokratické politiky. - DOLEŽAL, Bohumil. *Rozvrat české demokratické politiky. Události* [online]

¹⁰⁸ DOLEŽAL, Bohumil. *Rozvrat české demokratické politiky. Události* [online]

¹⁰⁹ Např. „*Nejdalekosáhlejší posun způsobený doktrínou nepolitické politiky se týkal nejen politiky, ale i národa. V Čechách a na Moravě nepolitická politika odňala nacionalismu [...] stránku nejlepší.*“ nebo „*Nepolitická politika komunistického období trvala příliš dlouho a je jen logické, že zásadním způsobem ovlivnila obyčej, zvyky a vzorce chování obyvatelstva, nás všech.*“ – MANDLER, Emanuel. *Oba moji prezidenti: Václav Havel – Václav Klaus*. S. 57 a 91

¹¹⁰ MANDLER, Emanuel. *Intelektuálové na cestě k nepolitické politice. Soudobé dějiny*. S. 92

¹¹¹ Tamtéž. S. 92

Mandler pak uvažuje i Rezek, který kritizované *Moci bezmocných* přiřknul nemalý dopad v tom, že její koncept měl způsobit jakési ukolébání obyvatel dodáním sebevědomí v podobě nepolitické moci, což podle něj mělo za následek ještě větší politickou apatii.¹¹²

4.3.4 Občanské fórum jako zkouška nepolitické politiky

Společensko-politické prostředí se po odeznění režimní reakce na Chartu 77 postupně čím dál více uvolňovalo, až se nakonec skrze události roku 1989 začalo přetvářet do demokratické podoby. Velmi podstatnou roli v tomto procesu sehrálo Občanské fórum, jež bylo platformou protikomunistických (i reformě-komunistických) subjektů a pro některé také dějištěm střetu klasické (standardní) a nepolitické politiky. Občanské fórum se sice ještě zúčastnilo prvních demokratických voleb jako jeden celek, trvání jeho monolitické podoby však bylo v rodícím se politickém systému parlamentní demokracie již od počátku odsouzeno k zániku. Z hlediska této práce je důležitá role a vliv nepolitických myšlenek Václava Havla na toto hnutí a následná transformace Občanského fóra v politickou stranu. Václav Havel zde měl přirozený vliv, který si vytvořil již coby vůdčí postava disidentského prostředí, a proto lze také jeho představy o směřování Občanského fóra částečně ztotožnit s formováním tohoto uskupení, jakkoliv bylo osobnostně a názorově různorodé. Zejména na něj tedy pak doléhá kritika zobecněná v Doležalových slovech: „*Největším politickým problémem však byla úplná a chronická neschopnost lidí z Havlova okruhu vytvořit nějaký životaschopný a funkční politický útvar.*“¹¹³ Občanské fórum v podobě tělesa postrádající patřičnou strukturu a pravidla fungování skutečně nemohlo obstát v nových konturách pluralitní demokracie. Tato jeho podoba byla do velké míry dána právě intelektuálním prostředím disentu, ze kterého Občanské fórum vzešlo, jehož charakteristickým znakem byla diskuse a střetávání různorodých názorů namísto direktivních vztahů nadřízenosti a podřízenosti. Jistě také z podstaty věci určitá míra odporu vůči stranicí a politickou mocí s ním spojenou. Z tohoto hlediska se jeví jako neoprávněné Doležalovo nařčení „lidí z Havlova okruhu“ z jakéhosi pocitu morální legitimace k vládnutí.¹¹⁴ Problém byl totiž, alespoň podle Pithartových slov, spíše v neochotě k vládnutí. Avšak ne snad z nedostatku odpovědnosti, ale spíše pro jakousi

¹¹² REZEK, Petr. *Filosofie a politika kýče*. S. 101

¹¹³ DOLEŽAL, Bohumil. Rozvrat české demokratické politiky. *Události* [online]

¹¹⁴ „*Mnoho, velmi mnoho lidí z Havlova okruhu bylo přesvědčeno, že „existenciální revoluce“ z konce sedmdesátých let, kterou prodělali, jim dává morální, nezpochybnitelnou legitimaci k polistopadovému vládnutí nad těmi, kteří kdysi uzavřeli nepsanou smlouvu s Husákem.*“ – DOLEŽAL, Bohumil. Rozvrat české demokratické politiky. *Události* [online]

neslučitelnost disidentského smyslu pro svobodnou diskusi s představou výkonu moci.¹¹⁵ Nicméně žádné státní zřízení se neobejde bez mocenských vztahů, a tak se muselo Občanské fórum nutně transformovat do podoby subjektu usilujícího o mocenskou legitimitu, chtělo-li i nadále ovlivňovat věci veřejné.

Pokud by se i v neschopnosti Občanského fóra uchopit moc měl promítnout vliv Havlovy nepolitické politiky, pouze by to dokazovalo její „předpolitickou“, popřípadě doplňkovou funkci k politice klasické. Havel sice ve svých úvahách o „post-demokratickém“ systému v *Moci bezmocných* dochází ke zcela novému politickému schématu spočívajícím na malých společenstvích vznikajících ad-hoc k řešení jednotlivých problémů, jde však spíše o jakési idealistické vize, než o konstruktivní řešení porevolučního uspořádání. V tomto smyslu se však již nejedná o nepolitickou politiku, kterou se podle svých slov v článku *Ztráta paměti?* pouze pokusil „vysvětlit smysl disidentského úsilí jako úsilí, které nevstupuje a nemůže vstupovat bezprostředně do politiky jako do sféry výkonu moci“¹¹⁶. Na stejném místě se pak ohrazuje vůči kritice jeho nepolitické politiky jakožto příčiny krachu Občanského fóra a obhajuje svůj pohled na jeho úlohu. Ta podle něj měla být pouze „přemostňovací“ a měla ústit v přípravu demokratického prostředí pro následný vznik politických stran. Z tohoto hlediska chápe zánik Občanského fóra jako přirozený následek splnění jeho účelu a svou obhajobu následně shrnuje slovy: „Havel nevymyslel žádnou politickou doktrínu „nepolitické politiky“ jako jakéhosi systému bez politických stran, nevnutil ji Občanskému fóru a Občanské fórum pak kvůli tomu nezkrachovalo.“¹¹⁷ Občanské fórum se tak mělo stát jakýmsi posledním dějstvím nepolitické politiky ve své „předpolitické“ fázi a naplnit její předpoklad spočívající umožnění politiky klasické. Václav Havel sice hovoří o nutnosti vzniku nových politických stran, minimálně si však nepřál, aby tyto vzešly z transformace Občanského fóra. To podle něj mělo pouze odehrát svůj part a uvolnit místo na scéně. Z dnešního pohledu však bylo minimálně krátkozraké si myslet, že se nové politické subjekty budou rekrutovat mimo jeho struktury soustředující v sobě převážnou většinu tehdy aktivní politické opozice nebo alespoň vznikat bez jisté kontinuity s ním.

¹¹⁵ „Nebyli jsme lídři, netoužili jsme po moci. Celý disidentský svět ze sebe nevydával lidi, kteří by měli potřebu moci. Měli jiné kvality, kterých bylo velmi potřeba v určité chvíli.“ – Nepolitická politika – rozpad občanského fóra. *Historie.cs* [televizní pořad]

¹¹⁶ HAVEL, Václav. *Ztráta paměti?*. *Lidové noviny*

¹¹⁷ Tamtéž

4.3.5 Klausova obhajoba stranictví

Pojednání o nepolitické politice Václava Havla by jistě nebylo kompletní bez alespoň zběžné zmínky o názorech Václava Klause na tuto problematiku. Ten byl ponejprv Havlovým spolupracovníkem (Tvář, Občanské fórum) a následně jeho nástupcem v prezidentském úřadu. Pravděpodobně především díky popularitě, kterou tato funkce přináší a díky obecným názorovým rozporům s Havlem, se stal nejhlasitějším (či alespoň nejviditelnějším) oponentem nepolitické politiky, ačkoliv jeho kritika zdaleka nebyla tak důsledná a propracovaná jako ta Mandlerova a Doležalova. Svůj odlišný postoj dal asi nejhmatalelněji najevo v pozici prvního (a zároveň posledního) předsedy Občanského fóra, jež se následně rozhodl transformovat v politickou stranu. Právě politické stranictví absentující od rušivých elementů občanské společnosti se pak stalo východiskem jeho výpadů proti nepolitické politice, kterou dokonce svého času označil za jedno ze dvou nejzásadnějších nebezpečí, které ho velmi trápí.¹¹⁸

Klaus jednak řadí nepolitickou politiku k „*pokusům o ‚překonání‘ západní demokracie a standardní demokratické politiky*“¹¹⁹, čímž zjevně naráží na Havlovy výše uvedené vize o „post-demokratickém“ uspořádání společnosti ze samého závěru *Moci bezmocných*, jednak uvádí jako její integrální složku občanskou společnost, kterou však staví na roveň komunitarismu.¹²⁰ Právě pohled na funkci občanské společnosti v kulisách pluralitní demokracie je linií sporu mezi Havlem a Klausem. Ve své knize *Občan a obrana jeho státu* Klaus blíže pojednává o svém vnímání občanské společnosti. Srovnává ji zde se zmíněným komunitarismem a i přes vyjádřené vědomí rozdílu obou pojmů nadále operuje pouze s termínem komunitarismu, s nímž má prý občanská společnost mnoho společného.¹²¹ Ten Klaus usvědčuje především z jakéhosi pokřiveného vidění společnosti jako souboru sobeckých na sobě nezávislých individuí a z touhy tyto jednotlivce měnit podle svých představ, což má být projev jeho ideologické a elitářské podstaty. Na jiném místě pak popisuje občanskou společnost jako zárodek korporativistických tendencí, jejíž protagonisté „*nechtějí veřejné záležitosti jen ovlivňovat silou svého hlasu (ve volbách i v médiích), nýbrž o nich chtějí rozhodovat přímo*“¹²² a zároveň tak „*chtějí touto cestou likvidovat přirozenou heterogenost a nutnou, přirozenou a zdravou konfliktnost zájmů uvnitř společnosti*“¹²³. Za příklad dává výzvu Impuls 99 a blíže nespecifikované studentské výzvy, kterým sice příznává

¹¹⁸ KLAUS, Václav. Poznámky k „analýzám“ transformace. In FIALA, Petr; MIKŠ, František (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika: Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. S. 215

¹¹⁹ Tamtéž. S. 215

¹²⁰ Tamtéž. S. 215

¹²¹ KLAUS, Václav. *Občan a obrana jeho státu*. S. 20

¹²² KLAUS, Václav. Hrozba korporativismu. *Lidové noviny*

¹²³ Tamtéž

legitimitu v úsilí o koncentraci vlivu, zároveň je však viní z určitého pokusu o obcházení pravidel soutěže o moc. Klaus však své podezření nijak nedokládá a zároveň jaksi zůstává ve vzduchu viset otázka, proč by zrovna takto nemohla vypadat snaha o ovlivnění věcí veřejných „silou svého hlasu“, která mimo jiné přispívá k oné heterogenosti uvnitř společnosti. Ta totiž spočívá právě v různorodosti vyjádření jednotlivých zájmových skupin potenciálně posilovaných legitimní akumulací vlivu a nelze je vinit z narušování heterogenosti pouze pro nevyužití této možnosti skupinami jinými. Navíc pravidla fungujícího demokratického systému těmto „mimostranickým“ uskupením přímou účast na politické moci ani neumožňují. Pro Klause je však prostor střetávání a smiřování (avšak i artikulace) protichůdných zájmů ostře narýsován půdorysem parlamentních budov a stranických kabinetů.¹²⁴

Toto přesvědčení je ovšem v rozporu s Havlovým vnímáním občanské společnosti. V prvé řadě ji Havel podle všeho nepovažuje za ideologii spočívající ve snaze „měnit lidské bytosti“ jak uvádí Klaus ve svém přirovnání občanské společnosti ke komunitarismu¹²⁵, nýbrž spíše naopak jako prostor pro vyjádření svobodné vůle lidských bytostí. Havel nepopíral ani důležitost role státu (a politických stran s ním spojených), byl si ovšem vědom možnosti účinnější správy některých záležitostí, které pro svou povahu nemusí nutně vykonávat státní aparát, v rovině občanské odpovědnosti. Právě v rozvoji návyků občanské odpovědnosti spatřoval významný potenciál občanské společnosti. Jde zde v podstatě o jakési „rozlití“ politiky každodenních záležitostí do všech struktur společnosti, což je prvek odpovídající obecnému pojetí nepolitické politiky. Občanská společnost, respektive stát založený na občanském principu, měl být v Havlově pojetí především také obranným valem vůči vyhroceným nacionalistickým tendencím a zároveň ukazatelem vyspělosti demokratického systému. Klaus viděl v občanské společnosti naopak přímé ohrožení demokracie skrze postupnou uzurpaci mocenského prostoru na úkor politických stran. V rovině posouvání jakési tekuté stranicko-občanské hranice ve svůj prospěch se skutečně odehrává snad každý hlubší spor či debata o postavení občanské společnosti. Je to právě ono „dilema svoboda-etatismus“, jež podle Klause právě nepolitická politika přehlíží.¹²⁶ Alespoň v Havlově pojetí však nejde o vztah totální výlučnosti, kde by byly politické strany na straně jedné či občanská společnost na straně druhé existenčně ohroženy. Klausova obava se tak v tomto světle jeví jako naprosto neopodstatněná. Havlovy představy se totiž zakládají zejména na jakési

¹²⁴ Srov. „Pro artikulaci a agregaci zájmů používá zastupitelská demokracie politické strany, které zprostředkovávají přirozeně existující konflikty a protikladnost zájmů.“ – KLAUS, Václav. Hrozba korporativismu. *Lidové noviny*

¹²⁵ KLAUS, Václav. *Občan a obrana jeho státu*. S. 22

¹²⁶ KLAUS, Václav. Poznámky k „analýzám“ transformace. In FIALA, Petr; MIKŠ, František (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika: Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. S. 215

inspirativní a zároveň kontrolní funkci občanské společnosti, k čemuž dodává, že „*Nejde přece o to vyřazovat parlament, vládu či strany z veřejného života či je obcházet, ale dosáhnout naopak toho, aby pracovaly co nejlépe jakožto subjekty, které demokratický systém završují.*“¹²⁷ Jde tedy spíše o subsidiární působení občanské společnosti vůči politickým stranám, o jakési vyplňování všemožných mezer, které není parlamentní politika pro svou „těžkopádnou“ všeobsažnost s to (dostatečně či vůbec) vyplnit. Jedná se o všechny ty oblasti, které politika pro svou obecnost není schopna pokrýt. V tomto smyslu je ona představa, že tak pestrá škála individuálních zájmů vyskytujících se v každé společnosti se dá co čtyři roky plnohodnotně přetlumočit a následně vměstnat do několika málo parlamentních lavic, minimálně scestná a v jistém ohledu i v rozporu s liberalistickou orientací na individuum. Systém politických stran je samozřejmě prozatím nejosvědčenější variantou správy z pohledu demokratických principů, avšak jak dodává Palouš, „*ani ten nejpestřejší vějíř stranických uskupení nevyčerpává všechny občanské aktivity*“.¹²⁸

4.3.6 Shrnutí

Z předchozího rozboru vyplývá, že Havel se dosti zdráhal označení svých koncepcí souslovím nepolitická politika, kterého do dnešních dob používají především jeho kritici, nicméně jeho úvahy o společenském uspořádání, funkci politiky a jevů s ní souvisejících se do velké míry přiblížily pojetí Tomáše Garrigue Masaryka, který tento pojem jako první rozpracoval. Avšak tyto dva přístupy se prolínaly pouze v základu, tedy v přesvědčení o nutnosti (ne)politického působení mimo politiku samotnou a v apelu na mravní podstatu jednotlivce snoubících se v jakousi výchovu k občanské odpovědnosti. Naopak v otázce prostředků „předpolitického“ působení se Havel od Masarykovy drobné práce výslovně distancoval jako od prostředku v „post-totalitním“ systému nedostatečném, ba přímo kontraproduktivním. Právě onen „post-totalitní“ systém je v Havlově nepolitické politice základním prvkem. Z opozice vůči němu jeho nepolitická politika vyrůstá a v konfrontaci s jeho podobou mění svůj výraz a prostředky jako projev adaptace na toto zcela unikátní společenské uspořádání. Socializační prvky Masarykovského pojetí by podle Havla tento systém pouze přižívovaly, a proto považuje za nutné se o to více obrátit do svědomí každého

¹²⁷ HAVEL, Václav. *Projev prezidenta republiky Václava Havla na sympóziu "Myšlenky Václava Havla a koncept občanské společnosti"*

¹²⁸ PALOUŠ, Radim. *Nepolitická politika*. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ Markéta; STRACHOTA Václav (eds.). „*Nepolitická politika*“ a jiná zamyšlení: *Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 157. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. S. 10

jednotlivce, kde jedině může vzniknout vůle k prolomení „života ve lži“, na němž „post-totalitní“ systém stojí. Toto zaměření na individuum, občanský princip, budování politiky „zdola“ se prolíná celým Havlovým myšlením a přirozeně se promítá také do podpory bohatě rozvrstvené občanské společnosti. Nepolitická politika má u Havla ale také jakousi druhou rovinu, která je společná všem nepolitickým přístupům. Je to jakási druhá linie, která se oproti „předpolitické“ fázi soustřeďuje již na praktikovanou politiku parlamentních budov, kterou se snaží kultivovat, dávat jí vyšší smysl a při tom všem zdůrazňovat aspekt osobní odpovědnosti. Je v podstatě pouze přirozeným pokračováním „předpolitické“ fáze, s kterou sdílí základní principy.

Havlův přístup si samozřejmě vysloužil nemalý počet kritických reakcí, jejichž průsečíkem bývá obava z nahrazení „politické politiky“ politikou nepolitickou, což je při pochopení její podstaty naprostý nesmysl. Nepolitická politika totiž není obecným prototypem či alternativou k systému politických stran, za kterou se ji mnozí snaží vydávat. Je ze své podstaty pouze korektivem, prostředkem změny a kultivace, nikoliv však obrazem funkčního systému. Snad tomu tak bylo i u Václava Havla, který si sice nejprve pohrával s představou jisté přeměny demokratického systému v systém „post-demokratický“, následně však usoudil, že tato varianta je buďto neuskutečnitelná nebo pro ni ještě nenazrál čas, neboť tento koncept následně opustil a svou pozornost upřel spíše ke zdokonalení demokratického modelu. Neméně bolestným trnem v očích kritiků je pak prohlubování nedůvěry v politiku jako takovou, což má být důsledkem přílišného „moralizování“ z úst nepolitiků. Tento údajný vedlejší efekt nepolitické politiky však jen těžko nějakým způsobem doložit či kvantifikovat, lze se však domnívat, že potřeba poukázat na závadné chování je součástí snahy o řešení takového problému, nikoliv jeho přiživování, jakkoliv nekonstruktivní kritika může mít samozřejmě opačný dopad. Doležal se pak ještě zmiňuje o nedostatku politického realismu (odvozeném od Masaryka) u lidí sdružených v Chartě 77¹²⁹, tedy v prostředí silně spjatém s Havlovým myšlením, která v sobě odráží jeden ze základních rysů sporu mezi Havlem a duem Mandler-Doležal. Důvod odmítnutí realismu spočívajícího na konceptu drobné práce měl však u Havla své opodstatnění jak bylo řečeno výše a Doležal s Mandlerem navíc se svým realismem žádný větší úspěch neslavili. Byla to nakonec právě Charta 77 a následně Občanské fórum, které velkou měrou přispěly k pádu komunistické nadvlády. Nepolitická politika, jejímž étosem byla tato uskupení prodchnuta, tak zaznamenala významný úspěch.

¹²⁹ „*To, co jsme cítili jako problém, [bylo] malé porozumění lidí z chartistického okruhu pro praktickou politiku a pro politický realismus, který od Havlíčka a Masaryka tvořil základ českého národního programu*“ – DOLEŽAL, Bohumil. Rozvrat české demokratické politiky. *Události* [online]

5 Od Havlíčka po Havla aneb srovnání jednotlivých přístupů

V předchozí kapitole byly rozebrány přístupy tří nejvýznačnějších osob s nepolitickou politikou spojovaných a nyní nezbyvá než tuto trojí praxi porovnat a naplnit tak druhou část předmětu této práce naznačeného v úvodu. Tato kapitola se však omezí toliko na označení podobností a odlišností v jednotlivých přístupech na základě určených kritérií. Případné důsledky z toho vyplývající, mezi nimi pak obecné vypořádání se s fenoménem nepolitické politiky, pak bude učiněno až v samotném závěru této práce. Pro následující srovnání je tedy nutné stanovit určitá kritéria či úhly pohledu, ze kterých bude na jednotlivé projevy nepolitické politiky nahlíženo. Budou jimi zejména morální aspekt, vztah k občanské společnosti či obdobné sociální struktury, popřípadě ke společnosti jako celku a samozřejmě také k parlamentní (stranické) politice.

Morálka, mravnost či chceme-li etika je snad nejuniverzálnějším pojítkem nepolitických přístupů. Setkáme se s ní jak u Havlíčka, tak následně i u Masaryka a snad největší prostor zaujímá u Václava Havla. U Karla Havlíčka byla mravnost jedním z hlavních atributů oné *vnitřní síly národa*, která měla být nejzákladnějším hybatelem politických změn. V její formulaci se obrací k jednotlivcům s výzvou k pěstování a udržování morální integrity jako jednoho z prvků přispívajícího k osamostatňování národa. „*Podle Havlíčka všecko politické a sociální usilování [...] spočívá koneckonců na mravnosti a na svobodném dohodnutí občanstva – jen tím zabezpečena je pravá a trvalá svoboda.*“¹³⁰ Tak znějí Masarykova slova, z kterých je patrná důležitost mravnosti jako základního předpokladu k dosažení svobody. Zároveň je tedy udán i účel, k němuž morálka v rámci nepolitické politiky směřuje, a sice svobodná společnost. Tomu se do cesty staví násilí (avšak nejen vládní, ale také revoluční) a lež (projevující se například v cenzuře) absolutistického systému, které jsou nepostradatelnými nástroji k udržení statu quo. Při kontextuálním zjednodušení situace pak můžeme vidět až nápadnou shodu s Havlovým přístupem na této ose působení morální složky nepolitické politiky. Stejně jako Havlíček i Havel stojí se svou koncepcí proti systému (v obecném slova smyslu) absolutistickému udržujícímu nesvobodu, která mu umožňuje účinně vládnout, pomocí lži a násilí. Mravnost je pro něj stejně tak základním prostředkem „boje“ proti ryze amorální veličině jakou je lež, která, jak známo, hraje v Havlově pojetí ústřední roli. Jistě je tento morální rozměr hmatatelný i u Masaryka, avšak s tím rozdílem, že s postupnou liberalizací poměrů přechází jeho zaměření jaksí úměrně z kritiky systému ke kritice jednotlivých politických činitelů. Dále u něj pak můžeme číst, že „*Havlíček si*

¹³⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 183

*představuje, že historický vývoj člověčenstva směřuje k zesílení a rozmnožení duchovního a mravního světla*¹³¹, což poukazuje k jakémusi mravnímu ideálu, ke kterému by měla politika (jako samozřejmá součást „historického vývoje“) směřovat. Rozšiřuje se nám zde tedy vnímání mravnosti coby podmínky a prostředku nepolitické politiky na mravnost coby její samotný účel. Stejný názor pak můžeme pozorovat i v Masarykových a Havlových slovech o účelu a vyšším smyslu politického působení.¹³² Jde zde vlastně o projev nepolitické politiky v demokratickém politickém prostředí, kde odpadá potřeba působit „předpoliticky“ vůči absolutistickému, totalitnímu či jinému systému neumožňujícímu svobodnou politickou emancipaci. Mravnostní složka, která tak v „předpolitické“ fázi napomáhá dosažení svobody, se po jejím dosažení naopak stává ideálem, který by měla svoboda naplňovat. Chtělo by se říci „morálkou ke svobodě a svobodou k morálce“. Z trochu jiného úhlu pohledu jde však po celou dobu o kontinuální snahu o prosazení morálně „čistšího“ prostředí, která zároveň napomáhá obrodnému procesu ve společnosti. Morální princip byl tedy přes drobné rozdíly elementární složkou jak u Havlíčka, tak i u Masaryka a Havla. Jako hlavní odlišnost se pak jeví míra důrazu na tuto veličinu, kdy v Havlově pojetí byla zjevně podmínkou *sine qua non*, u Havlíčka s Masarykem je pak spíše kladena do jedné roviny spolu s potřebou vzdělanosti či kulturnosti.

Občanská společnost je sice termínem užívaným spíše v souvislosti s demokratickými systémy, v českém prostředí se však začala formovat již v 19. století. Proto můžeme toto hledisko vztáhnout již k Havlíčkovi a Masarykovi, tím spíše pak, pokud budeme občanskou společnost vnímat jako soubor individuí usilujících o svou názorovou a tvůrčí svobodu a zároveň si uvědomujících svou odpovědnost za celek, jako soubor jedinců přetavujících svou odpovědnost v konkrétní samosprávné jednání a přirozeně tak konkurujících funkcím státního aparátu. Samozřejmě je předchozí popis spíše jakýmsi ideálem občanské pospolitosti a nikterak jejím věrným obrazem v kterémkoliv období. K obdobnému ideálu se však vztahovali jak Havlíček, tak i Masaryk a Havel a vedle morálního apelu tvořilo téma rozvinuté občanské společnosti hlavní náplň jejich nepolitické politiky. Je to vcelku přirozené východisko vyplývající z kolize s přebujelým státním aparátem, který ve své extrémní podobě nedostatečně (lépe řečeno neefektivně) kontrolované mocenské koncentrace vždy tíhne právě k potlačování svobod. Jde v podstatě o neustálé hledání ideální pozice mezi naprostou

¹³¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. S. 183

¹³² Masaryk tak například uvádí: „*Veškerá politika, zahraniční i vnitřní, je mně prováděním a upevňováním humanity; podřizují politiku příkázáním ethickým.*“ (MASARYK, Tomáš Garrigue. [Úryvek z nevydaných názorů T. G. Masaryka]. *Světlozor*), u Havla pak čteme: „*je mou povinností znovu a znovu zdůrazňovat mravní původ každé skutečné politiky*“ (HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. S. 94)

individuální svobodou se všemi jejími obtížemi a státem některé z těchto obtíží přebírajícím, což se ovšem nutně odráží v jistém omezení. Občanská společnost by pak měla být ideálně jakousi zárukou určité míry samosprávy a svobody jedince nastavující státu hranici v jeho nepatřičné rozpínavosti. Autor této práce si troufá říci, že zhruba v těchto obrysech ji viděli i zmínění nepolitických aktéři. Ti si totiž vedle potřeby rozvoje občanů uvědomovali také důležitost role státu, demokracie a v ní působících politických stran. Občanská společnost sice státnímu aparátu v jistém slova smyslu konkuruje a prosazuje se víceméně na jeho úkor, ve zdravé společnosti spolu ale tyto dvě veličiny především kooperují. Jelikož však absolutistická monarchie i pozdější totalitní Československo tento princip ze zásady neumožňovaly, byl v rámci nepolitické politiky položen důraz na každého jednotlivce s jeho vlastnostmi a schopnostmi, jež měl přispět k překonání tohoto stavu. V tomto smyslu tedy všechny tři přístupy přispívaly spíše k vytvoření předpokladů a základů občanské společnosti, než k jejímu rozvoji. Určité odlišnosti pak najdeme opět u Václava Havla, který dovedl své představy o občanské společnosti v konceptu „post-demokratického“ zřízení do extrémních rovin, kde naprosto upozadil roli státu. Jde však o víceméně ojedinělou představu, kterou dále již neprosazoval a nemůže tak být považována za integrální část jeho nepolitické politiky.

V poslední části této kapitoly bude věnován přístup nepolitické politiky k politice parlamentní. Jak již bylo řečeno v úvodu a doloženo na příkladech jednotlivých koncepcí, nepolitická politika od svého počátku nebyla míněna jako plnohodnotná alternativa politiky parlamentní. Nejde totiž o systém vztahů a pravidel projevujících se v mocenském klání politických stran a v řízení státu na vládní či jiné úrovni, nýbrž se jedná o určitý mravně-filosofický korektiv. To je však jen jedna podoba nepolitické politiky, totiž její projev působící v demokratické dimenzi. Její druhou, snad i významnější polohou, o které bylo především na půdorysu Havlíčko-Masarykovsko-Havlovské teze pojednáno, je poloha tzv. „předpolitická“, tedy poloha o demokratické politické prostředí usilující. V tomto ohledu se opět všechny tři koncepce shodují, neboť zde potřebu jejich působení opět vyvolává jakási petrifikace neliberálního prostředí. Rozdíl je pak patrný při srovnání praktické politické činnosti jednotlivých protagonistů. Havlíček tak v období porevolučního otřesení rakouského mocenského monolitu vstupuje do aktivní politiky, kde sice působí jen krátce, aby dal následně přednost aktivitě novinářské, jeho činnost by však byla tak jako tak následně znemožněna v procesu znovunabytí sebevědomí Rakouského císařství v podobě neoabsolutismu. Masaryk pak o to více, oč jeho doba umožňovala politickou realizaci, využíval tohoto prostředku vedle prosazování nepolitické ideje. Nakonec se i Václav Havel

rozhodl pro politickou funkci, jakmile to situace umožňovala (ovšem v souladu s vlastním svědomím, tedy za předpokladu opravdové politické plurality). Jistě není také náhodou, že stejně jako jeho předchůdce Masaryk, i on zvolil pro své politické působení úřad prezidenta republiky, který nejlépe odpovídá a vyhovuje prosazování nadstranických prvků nepolitické politiky. K politickým stranám (a zprvu, pravda, i k funkci prezidentské) se však Václav Havel stavěl poněkud odmítavě, jak plyne z výkladu v příslušné kapitole a i přesto, že svůj postoj později označuje jako určitou snahu o zpřesnění oblasti stranické působnosti, nelze mu upřít jistou averzi ke sféře praktické politiky jako takové. V intenzitě tohoto odmítavého postoje se značně odlišuje například od Masaryka, ač i ten měl ke stranickosti jisté výhrady.

Na základě srovnání nepolitické politiky Havlíčkovy, Masarykovy a Havlovy dle stanovených hledisek a po odstranění jisté kontextuální optiky můžeme uzavřít, že všechny tři přístupy se do velké míry podobají. Mají především stejný cíl (spočívající v působení vůči systému znemožňujícímu svobodnou politickou soutěž) i velmi podobný obsah (morální, občansko-individuální, případně reformní aspekt). Hlavní odlišnosti pak tkví především v prostředcích té které nepolitiky (např. větší důraz na vzdělání u Masaryka a Havlíčka oproti Havlovi „existenciální revoluci“) či jiných koncepčních odlišnostech. Nejvíce z této řady vybočuje Václav Havel, což je dáno několika faktory. Jednak Masaryk Havlíčkovy myšlenky víceméně převzal a vědomě na ně navazoval, jednak je zde naopak zjevná diskontinuita mezi prostředím, ve kterém působil Havlíček s Masarykem a prostředím realizace Havlovy nepolitické politiky. Přetržení této návaznosti však nebylo dáno jen samotným dobovým klimatem a podobou odmítaného systému, ale také vědomě způsobeno samotným Havlem, když se distancoval od prostředků každodenní politické práce. Můžeme tedy uzavřít, že nepolitická politika jednotlivých aktérů se sice co do prostředků jejího prosazení částečně odlišovala, co do základní myšlenky, předmětu a obsahové dimenze však byla víceméně stejná.

6 Odkaz nepolitické politiky v současnosti

Vzhledem k rozsahu předmětu této práce vymezené také jejím názvem nemůžeme pominout ani projevy, rysy, ale především výskyt nepolitické politiky v polistopadovém období Československé a následně České republiky. Jelikož však autorovi této práce není známa osobnost, která by se dala s trochou nadsázky nazvat nositelem odkazu nepolitické politiky v tomto období či jiná persona prosazující tento přístup v rozsahu, který by

zasluhoval zevrubnější zkoumání, bude tato část spíše fragmentární kompilací jednotlivých viditelnějších projevů nepolitické politiky ve veřejném prostoru nedávné české historie a současnosti. Jakousi doplňkovou pozici zaujímá tato kapitola i vzhledem k odlišnému primárnímu zaměření této práce vymezeném v úvodu. Důvod absence neuceleného projevu nepolitické politiky na současné politické scéně je nasnadě, neboť jejím objektem je zejména určité demokratizační působení zčásti vrcholící v dosažení tohoto stavu (ono „předpolitické“ působení). Nelze však říci, že by v demokratickém prostředí ztrácela nepolitická politika smysl. Pouze se jaksi proměňuje její zacílení, a sice na kultivaci politické scény (i v tomto smyslu je vlastně jaksi „předpolitické“).

6.1 Současné úvahy nad nepolitickou politikou

Pokud je v současné době řeč o nepolitické politice, vztahuje se debata skoro vždy k osobě Václava Havla, ať už jde o vyjádření kritická, obhajobní či usilující o jakous takous objektivitu. Podíl Havlíčkův a Masarykův na tomto tématu a konsekvence z něj plynoucí je však často opomíjen, ať už účelově či z nedostatku důslednosti. Je to ovšem, i přes všechny nedostatky, vývoj vcelku logický vzhledem k roli Václava Havla v moderních dějinách české státnosti a ke stálé ožehavosti otázek kolem předrevolučního, revolučního a porevolučního vývoje. Nad politickou rolí Václava Havla uvažuje také filosof Václav Bělohradský, který ho zmiňuje ve svém příspěvku *Antipolitika v Čechách*. Ten pojednává o fenoménu morálního kýče, za jehož příklad uvádí i Havlův proslov v Rudolfinu¹³³ a jež má být hlavní příčinou deformované politické scény: „katastrofálním důsledkem dlouhodobé hegemonie morálního kýče v naší politické kultuře je to, že místo politické opozice se formuje vždy opozice vůči politice“¹³⁴. Za živnou půdu morálního kýče projevujícího se antipolitikou považuje rozdělování společnosti na „slušné lidi“ a politiky. Za jedno z pravidel antipolitického diskursu pak označuje záměnu otázky „jak vládnout“ za formulaci „kdo má vládnout“ a toto východisko připisuje i Havlovi.¹³⁵ Bělohradský zde samozřejmě hovoří o vytyčení osobnostních měřítek a zdůrazňování jejich důležitosti v politické praxi, nikoliv o selektivním určování konkrétních funkcionářů a je bezesporu pravdou, že Václav Havel se zaměřoval spíše na tento aspekt, než na jednotlivosti politických programů, avšak ani rozměr této

¹³³ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Antipolitika v Čechách: Příspěvek ke gramatice kýče. In FIALA, Petr; MIKŠ, František (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika: Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. S. 33

¹³⁴ Tamtéž. S. 36

¹³⁵ Tamtéž. S. 52-53

politické agendy jistě zcela neopomíjel. Na druhou stranu nelze ani tyto dvě kategorie takto strojově oddělit a zaměřit se pouze na otázku „jak vládnout“, neboť i sebedokonalejší pravidla politického zápolení se v rukou amorálních jedinců stanou tvárným objektem a nástrojem vlastního prospěchu, jak jsme mohli zřetelně pozorovat například v případě tzv. opoziční smlouvy. Tu odsuzuje i Bělohradský slovy: „*Myslím, že protagonisté opoziční smlouvy podcenili její destabilizující dopad na naši politickou kulturu. Po deseti letech máme opět opozici vůči politice místo politické opozice...*“¹³⁶, aniž by si pravděpodobně uvědomoval, že v tomto případě jde právě o následek nedostatečné orientace na otázku „kdo má vládnout“. Ani přepjaté moralizování však není řešením a může skutečně přerůst v opozici vůči politice namísto politické opozice. Odpovědná nepolitická politika si je však vědoma své výhradně doplňkové role, která má ovšem svou nezastupitelnou úlohu. Nepolitické politice pak neodpovídá ani následující Bělohradského definice kýče: „*kýč slibuje nastolit takový stav společnosti, v němž politická politika vymizí, protože mezi našimi hodnotami a zájmy zavládne harmonie a řád. Morální kýč usiluje o nastolení takového stavu morálním apelem...*“¹³⁷ Předchozí zkoumání nepolitické politiky totiž naprosto odporuje jejímu vymezení jako něčeho, co by cokoliv nahrazovalo a taková definice spíše odpovídá zjednodušujícímu pohledu na její úlohu. Nicméně je třeba uvést, že Bělohradský sice nemluví výslovně o „nepolitické politice“ a ani Havla nezmiňuje explicitně za původce antipolitiky (pouze označuje některé jeho projevy za „morální kýč“ či antipolitiku), popisuje však témata s nepolitickou politikou související a odkazuje mimo jiné i na Masarykovu „drobnou práci“.¹³⁸ Spíše než samotný Havlův přístup vadí Bělohradskému nekritické nakládání s jeho odkazem, které nazývá „havlismus“, a který pro něj znamená určitou formu antipolitiky.¹³⁹ Rozpor v tomto přístupu vidí především v opomíjení globálních procesů na úkor nekonstruktivního svalování viny na tuzemskou politiku. Onen „havlismus“ pak Bělohradský blíže vymezuje čtyřmi „rétorickými figurami“: první z nich spočívá v hledání spasitelské strany, která by dala společnost do pořádku, což je pro něj zřetelný projev antipolitiky; druhou má být jakási zastírací role lidských práv ve prospěch americké zahraniční politiky; třetí rétorická figura tkví v přílišné demonizaci Václava Klause či Miloše Zemana, potažmo celých devadesátých let a čtvrtá se vyznačuje problematikou morálního a politického disentu namísto

¹³⁶ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Antipolitika v Čechách: Příspěvek ke gramatice kýče. In FIALA, Petr; MIKŠ, František (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika: Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. S. 36

¹³⁷ Tamtéž. S. 39

¹³⁸ „*Češi se ve svých moderních (ale i starších) dějinách nedokázali stát politickým národem, [...] politiku, která vychovává k realismu, suplovali odpolitizovanou „drobnou prací“, sokolskými slety, básničkami a morální pravdou.*“ – Tamtéž. S. 40

¹³⁹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Od Havla k havlismu a zpět. *Právo*

potřebné kritiky.¹⁴⁰ Všechny tyto „rétorické figury“ lze jistě označit za kontraproduktivní v rámci demokratického systému politických stran. Každá teorie a definice (v nichž se Bělohradský zřetelně vyžívá) však z podstaty vyžaduje notnou dávku zjednodušení a je otázkou, jaké množství politických aktérů se dokáže do takto vymezeného „havlismu“ vměstnat.

Z poněkud odlišné perspektivy pak na téma nepolitické politiky nahlíží politický komentátor Jiří Pehe. V článku *Návrat nepolitické politiky* promýšlí její možnosti v podobě stranicky konkurenční systematiky uspořádání mocenských vztahů v postmoderní éře. Nabourává široce sdílenou tezi o nenahraditelnosti politických stran, které vidí jako „*instituce demokracie industriální éry [která] se zjevně chýlí ke konci*“¹⁴¹. Jako informačně-komunikační tribuna pomalu přestávají vyhovovat globalizovanému světu propojenému na mnoha úrovních skrze komunikační technologie. To se podle Peheho projevuje také přeskupením mocenského potenciálu: „*Ve společnostech, v nichž existuje velké množství nejrůznějších komunikačních polí, a v nichž může mít za určitých okolností téměř každý svůj hlas, závratně roste význam vlivu na úkor klasického pojetí moci.*“¹⁴² Následkem nárůstu a roztržitésti komunikačních bodů je pak vzrůstající populismus, který se projevuje tak, že se politické strany „*vzdávají své klasické role vůdčích sil společnosti, a namísto toho pouze reagují, pokud možno diferenciovaně, na veřejné mínění tak, aby oslovily co největší počet lidí*“¹⁴³. Pehe se tak svým konceptem přibližuje Havlovu ideálu „postdemokratické“ polycentricky spravované společnosti, který ještě dále rozpracovává. V této redistribuci moci na větší počet jednotek spatřuje větší míru demokratizace nasvědčující vzestupu občanské společnosti. V takovém systému pak připisuje stranám „*roli moderátorů v diskusi mezi nejrůznějšími veřejnými, soukromými, státními, nestátními, národními i nadnárodními aktéry*“¹⁴⁴. Je to zajisté zajímavá úvaha, která se snaží reagovat na směřování postmoderní společnosti a rozprostírající pojem nepolitické politiky do neobvyklých rozměrů.¹⁴⁵ Jedinou vadou na kráse, pomineme-li životaschopnost takového uspořádání, je bohužel poměrně jednostranný, simplifikovaný pohled na politické strany jako na korupční mocensko-ekonomické kartely.

¹⁴⁰ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Od Havla k havlismu a zpět. *Právo*

¹⁴¹ PEHE, Jiří. Návrat nepolitické politiky. *Literární noviny*

¹⁴² Tamtéž

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ To Pehe vysvětluje upřesněním pojmu nepolitické politiky: „*Platný model je to zejména tehdy, budeme-li pod pojmem „nepolitická“ rozumět „nestranická“ nebo, lépe řečeno, „méně stranická“.* Je to decentralizovaný model rozhodování o vývoji společnosti, v němž hrají roli nejrůznější ohniska vlivu a moci, včetně občanské společnosti.“ - Tamtéž

Odlišně na krizi systému politických stran pohlíží Jiří Přibáň, který vidí řešení (v duchu nepolitické politiky, tak jak byla dosud popsána) v reformě stran samotných. To by mělo spočívat v uvědomění si důležitosti právě nepolitického přístupu a zakomponovat jej do své každodenní agendy, což vyjadřuje následovně: „*Moderní demokratická politika spočívá v pevném propojení technického výkonu moci a kritického smyslu, který tato moc musí mít ve vztahu k politické obci.*“¹⁴⁶ V souladu s názorem autora této práce pak vylučuje nepolitickou politiku jako samostatnou plnohodnotnou alternativu politickému stranictví. Důsledkem nepochopení její nezastupitelné role ve zdravě fungující demokracii projevující se v její nedostatečné implementaci v rámci stranické politiky je podle Přibáně politický manažerismus na jedné straně a politický moralismus na straně druhé.¹⁴⁷ Pojmenovává tak dva protilehlé póly nepochopení nepolitického přístupu, kdy jeden spočívá v jeho naprosté ignoraci, druhý pak v jeho nemístné adoraci. Obojí je z hlediska nepolitické politiky škodlivé a zároveň přispívající k degradaci politické kultury.

6.2 „Nepolitika“ Andreje Babiše

V závěru této kapitoly je nutno se ještě alespoň krátce zmínit o osobě Andreje Babiše, který v posledních letech znovu oživil otázku dichotomie politického a nepolitického, což mu bezesporu dopomohlo k úspěchu ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 2013. Ve větším měřítku tak zopakoval úspěch „prvokandidatury“ nově vzniknuvších stran (Věci veřejné, TOP 09), jež je zjevně ukazatelem nespokojenosti nemalé části veřejnosti s fungováním (či spíše praktikami) politického stranictví. Lze se jen domnívat, zda tato nedůvěra v zavedené politické strany pramení více z reality jejich každodenních činností (popřípadě z nedostatku jejich sebereflexe) nebo z nepochopení důležitosti jejich role v systému parlamentní demokracie se všemi jejich nedostatky. Otázkou je také, zda k tomuto stavu přispělo více nepochopení a překroucená aplikace nepolitické politiky nebo její nedostatečné a nedůsledné uplatňování. Při nesprávném uchopení se totiž nepolitická politika mění v antisystémovou antipolitiku, která namísto role podpůrného prvku zdravého politického prostředí působí přesně naopak a pouze prohlubuje nedůvěru v takové uspořádání. Takovou povahu má zjevně i hnutí Andreje Babiše a můžeme ji vycítit již z onoho nemístně paušalizujícího hesla „Nejsme jako politici, makáme“, které toto hnutí přijalo za své. Jeho přístup (a z velké části také úspěch) je totiž založen na negaci všeho politického, čímž se nápadně liší od

¹⁴⁶ PŘIBÁŇ, Jiří. Obrana stranické politiky. *Novinky.cz* [online]

¹⁴⁷ Tamtéž

nepolitického přístupu, jak byl popsán v této práci. Jiří Pehe se pak o Babišovi v již zmiňovaném článku *Nepolitická politika není antipolitika* zmiňuje jako o osobě pohrdající nejen politickými stranami, ale i parlamentarismem a svůj názor na něj shrnuje takto: „*Hlásá nikoliv nepolitickou politiku coby produktivní spolupráci politiky a občanské společnosti, ale antipolitku, která tradiční politiku neoplodňuje, ale spíše ničí.*“¹⁴⁸

¹⁴⁸ PEHE, Jiří. *Nepolitická politika není antipolitika. Právo*

Závěr

Závěru práce přísluší shrnout a zhodnotit obsah díla a autorovy snahy ve světle úvodních úvah a hypotéz. Práce byla koncipována především na bázi deskriptivní metody za přispění analyticko-komparačních prvků, které se projeví napříč kapitolami, zejména pak v kapitole čtvrté a páté. Na samém počátku se autor pokusil vymezit a utřídit pojmy, které jsou s předmětným tématem často spojovány tak, aby bylo možno lépe pochopit jejich obsah a specifika a aby bylo zároveň umožněno s tématem konstruktivněji pracovat. V duchu analytického postupu ubírajícího se od abstraktního ke konkrétnímu pak autor z obecného hlediska pojednal o dvou neopominutelných oblastech s nepolitickou politikou spojených, a sice o fenoménu morálky (etiky, mravnosti) a občanské společnosti. Stručnější ráz těchto kapitol je pak dán jejich uvozujícím charakterem, jenž stojí na principu obecného nastínění problematiky, která je následně konkrétněji rozebrána v rovině jednotlivých přístupů a jejich srovnání. Mezi tyto dvě oblasti je pak vsunuta kapitola pojednávající o tradici nepolitické politiky v českých zemích. Autor její zařazení do systematiky práce považoval za důležité především z hlediska pochopení příčin a procesů, které pravděpodobně stály v pozadí zrodu nepolitického přístupu nebo jej dále formovaly. Jde tak o celkové dokreslení situace, které napomáhá problematiku hlouběji pochopit a má tudíž v textu své nezastupitelné místo. Čtvrtá kapitola pak tvoří samotné jádro práce vyplývající jednak z jejího názvu, jednak z vymezení jejího předmětu v úvodu. Je rozdělena do tří hlavních podkapitol s ohledem na počet nejdůležitějších přístupů touto prací zkoumaných. O každém z protagonistů je nejprve pojednáno v obecné rovině, poté jsou popsána a na závěr shrnuta jednotlivá specifika jeho nepolitické politiky, aby pak podle stanovených kritérií byla porovnána v následující kapitole. Ta má za úkol potvrdit či vyvrátit domněnku, zda se jednotliví aktéři ve svých postojích liší natolik, že nelze hovořit o nepolitické politice jako o jednolitém celku, ale spíše o jejich druzích či formách nebo naopak přístupy vykazují takové množství podobností, že jejich teoretické odlišení není na místě. Závěrečná kapitola je pak hledáním projevů nepolitické politiky v nedávné minulosti a současnosti České republiky, které je ilustrováno pomocí tří odlišných pojetí současných politických komentátorů.

Jak bylo řečeno v úvodu práce, jejím předmětem bylo charakterizovat jednotlivé přístupy, následně je porovnat a na základě tohoto srovnání učinit závěry o míře jejich podobnosti a určit jejich společné znaky. Zároveň se chtěl autor skrze zmíněný rozbor pokusit o potvrzení své domněnky ohledně nepolitické politiky, která zněla následovně: *Autor má však za to, že obecně, a tedy s jistou mírou zjednodušení, je jí ve většině případů vyjadřováno politicky*

orientované jednání (myšleno tím jednání projevující se snahou ovlivnit v konečném důsledku fungování procesů přerozdělení moci) odmítající takovou formu klasické politiky, jež svůj prostředek (tedy vydobytí mocenských pozic k prosazování konkrétních zájmů) zaměnila za účel nebo se jiným způsobem zdiskreditovala, a které se projevuje a realizuje především prostřednictvím subjektů reprezentujících občanskou společnost (ale i dalších jednotlivců stojících mimo systém politických stran) či skrze význačné politicky činné osobnosti chápající politiku zpravidla velmi široce a obecně, v důsledku čehož vyzdvihují též její morální, kulturní, filosofický či jiný aspekt. Jedná se tedy o takové smýšlení či jednání, které politiku chápe v tom nejširším smyslu, což má za následek především apel na prosazování těch hodnot, které úzce chápaná mocenská politika zákonitě opomíjí. Avšak nejedná se zde o snahu nahradit politiku jako takovou, její podstatu projevující se ve střetávání různorodých názorů a hledisek pluralitní společnosti vlastní, nýbrž spíše o snahu kultivace politického procesu.

Takový popis ve svých obecných znacích víceméně odpovídá zjištěnému sdílenému chápání nepolitické politiky, avšak nepopisuje ji v celém jejím rozsahu, respektive dostatečně nezohledňuje její „předpolitický“ charakter, neboť jej zmiňuje pouze v souvislosti s klasickou politikou, tedy standardním politickým prostředím. Jde o vlastnost, která byla v průběhu práce na několika místech zmíněna a která je definována orientací svého působení do sfér, ze kterých vyrůstá svobodné pluralitní politické prostředí. Čím více pak politický systém znemožňuje svobodné politické projevy (ať už jde o nemožnost politickou situaci účinně kontrolovat či kritizovat nebo o projev spočívající v založení politické strany), tím více se nabízí nepolitický přístup jako řešení problému, neboť ten se obrací do oblastí vědomí a svědomí, tedy do oblasti individuální svobody lidského ducha. Nepolitická politika tedy v tomto ohledu není jakýsi promyšlený systematizovaný koncept, nýbrž plod prosté dedukce hledající východisko z politické nesvobody.

Projevy a charakteristiky nepolitické politiky již byly na několika místech této práce naznačeny, popsány či jinak určeny. V páté kapitole této práce pak bylo provedeno srovnání přístupů jejich hlavních aktérů, z něhož vyplynulo, že až na menší odchylky jsou si v základu dané přístupy spíše podobné, než že by se od sebe výrazně odlišovaly, vezmeme-li v potaz dobový kontext. Shodují se především co do svého předmětu (účelu), což lze považovat za primární jednotící hledisko, a odlišují se pak zejména v prostředcích jeho dosažení, avšak nikterak radikálně. Zjištěnými poznatky tak bylo vyvráceno autorovo mínění vyjádřené v úvodu práce, že navzdory ustálené praxi užívání tohoto pojmu by se mohlo jednat o jakési „druhy“ nepolitické politiky. Pojmy jako takové jsou totiž ze své podstaty zobecněním konkrétních věcí a jevů, a proto musí být v jejich rámci připuštěna určitá míra odlišností mezi

jednotlivými entitami v pojmu zahrnutými. Zde však v rámci vybraných srovnávacích kritérií nebyly nalezeny odlišnosti tak podstatné, aby se dalo hovořit o jednotlivých „druzích“ nepolitické politiky, které by zasluhovaly významové odlišení. Vzhledem k provedenému srovnání by bylo jistě nadbytečné opakovat na tomto místě jeho závěry, zbývá však určit charakteristické znaky nepolitické politiky těmito přístupům společné, ono „minimum nepolitické politiky“ naznačené v úvodu práce. Autor považuje za příhodné tyto znaky na následujících několika řádcích vytyčit, popřípadě krátce popsat:

1) „Předpolitický“ a kultivační charakter – na prvním místě je třeba vyzdvihnout tento aspekt, neboť právě jeho nepochopení je podle autorova názoru jábtkem sváru mezi obhájci a kritiky nepolitické politiky. Vzhledem k orientaci na hodnoty a principy formující následně svobodnou či kultivovanou politickou soutěž nemůže být nepolitická politika alternativou politiky stranické. Ta je pouze apelem na morální, kulturní a další zásady v prostředí, které svým charakterem mnohdy vybízí k jejich upozadění.

2) Individuální ráz – tento znak úzce souvisí se znakem předchozím a jejich vzájemnost byla již popsána výše. Nicméně právě v této vlastnosti tkví možná ona „nepolitičnost“, která dává jméno tomuto postoji. V obrácení k jednotlivci namísto celku se totiž odráží specifikum nepolitické politiky. Ta ovšem neopomíná důležitost společného úsilí a konsenzu, avšak dbá o kultivaci jedince jako základní stavební jednotky systému.

3) Občanská společnost – jedná se o protiváhu nebo lépe řečeno doplněk politického stranictví a právě na rozvinutosti občanské společnosti by se měla ukazovat rozvinutost nepolitického přístupu, neboť se jedná o spojené nádoby. Občanská společnost je vlastně také jakýmsi projevem nepolitické politiky, jejím nositelem v demokratickém prostředí.

4) Morální, filosofický, kulturní, vzdělanostní aspekt – zde se jedná v podstatě o jednotlivé prostředky typické pro nepolitickou politiku. Jejich odlišná kombinace, prolínání a větší míra důrazu na některé z nich odlišuje konkrétní přístupy.

5) Demokratizační prvek – vzhledem k výše zmíněným charakteristikám a typickému působení v nesvobodném politickém prostředí přispívá nepolitická politika svým emancipačním úsilím k demokratizaci společnosti. Demokracie je totiž nejpříhodnějším politickým systémem pro prosazování cílů nepolitické politiky, tudíž k němu nepolitický přístup ve vlastním zájmu přirozeně tíhne.

Vypočtenými prvky lze tedy obecně charakterizovat nepolitickou politiku nebo se alespoň přiblížit k jejímu pochopení, přesto by si však autor této práce na samý závěr rád vypůjčil Bednářovu definici, kterou považuje za jednu z nejuvýstižnějších: „*Nepolitická politika v zásadě vytváří vzdělanostní, a to v první řadě filosofickou a etickou součinnostní*

*podmínku věrohodné politické kultury politické demokracie. To konkrétně znamená, že pro demokratickou politickou kulturu ustavuje nezastupitelný, neboť životně důležitý, horizontálně vznikající a utvářený konsensus filosoficko-mravní povahy, který ale nemůže nahrazovat demokratický politický systém.*¹⁴⁹ Nelze tedy než uzavřít přáním a v duchu nepolitické politiky možná i jakýmsi apelem, aby se tento životně důležitý prvek z politického prostředí nevytrácel, ale aby naopak v současném společenském klimatu čím dál více prosyceném voláním po vládě pevné ruky a prahnoucím po jednoduchých řešeních našel odpovídající odezvu.

¹⁴⁹ BEDNÁŘ, Miloslav. Havlíčkův liberálně demokratický konzervatismus, česká státní idea a nepolitická politika. In BAŽANTOVÁ, Ilona (ed.). *Karel Havlíček Borovský: liberální politik a ekonom*. S. 21

Použitá literatura

ASH, Timothy Garton. *Středoevropan volbou*. 1. vydání. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1992. 132 s. ISBN 80-85241-24-2.

CABADA, Ladislav; KUBÁT, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 455 s. ISBN 978-80-7380-076-5.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. 1. soubor. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1990. 592 s. Dostupný také z WWW: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/capek_karel/hovory_s_t_g_masarykem.pdf>. ISBN 802020170X

HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. 2. vydání. Praha: Melantrich, 1990. 192 s. ISBN 80-7023-042-8.

HAVEL, Václav. *Do různých stran: Eseje a články z let 1983-1989*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 1990. ISBN 80-7106-000-3.

HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1991. 119 s. ISBN 80-207-0330-6

HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 - 1979*. 3. vydání. Praha: Rozmluvy, 1990. 397 s. ISBN 0 946352 04 6.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 537 s. ISBN 978-80-7380-11-1.

KLAUS, Václav. *Občan a obrana jeho státu*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 326 s. Dostupný také z WWW: <http://www.cepin.cz/docs/dokumenty/Klaus_Obcan_obrana.pdf>. ISBN 80-86547-12-4.

KONRÁD, György. *Antipolitics*. 1st edition. b.m.: Harcourt Brace Jovanovich, 1984. 243 p. ISBN 0-15-107820-3.

MANDLER, Emanuel. *Oba moji prezidenti: Václav Havel & Václav Klaus*. 1. vydání. Praha: Libri, 2004. 191 s. ISBN 80-7277-280-5.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: Snahy a tužby národního obrození*. 7. vydání. Praha: Melantrich, 1969. 271 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. 4. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996. 381 s. ISBN 80-86142-00-0.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914-1918*. Praha: Orbis a čin, 1925. 650 s.

REZEK, Petr. *Filosofie a politika kýče*. 1. vydání. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1991. 107 s. ISBN 80-85-241-04-8.

TOBOLKA, Zdeněk. *Karla Havlíčka Borovského politické spisy*. Díl III. Část I. Praha: Jan Laichter, 1902. 829 s.

WEBER, Max. *Politika jako povolání*. Praha: Orbis, 1929. 90 s.

Články a projevy

BEDNÁŘ, Miloslav. Havlíčkův liberálně demokratický konzervatismus, česká státní idea a nepolitická politika. In BAŽANTOVÁ, Ilona (ed.). *Karel Havlíček Borovský: liberální politik a ekonom*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 13-22. Dostupný také z WWW: <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbornik_14_K_Havlicek.pdf>. ISBN 80-86547-04-3.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. Antipolitika v Čechách: Příspěvek ke gramatice kýče. In FIALA, Petr; MIKŠ, František (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika: Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 33-59. ISBN 80-85959-73-9.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. Od Havla k havlismu a zpět. *Právo*. 2014, roč. 24, č. 262, s. 7. Dostupný také z WWW: <<http://vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz/od-havla-k-havlismu-a-zpet/>>.

HAVEL, Václav. Na téma opozice. *Literární listy*. 1968, roč. 1, č. 6, s. 4. Dostupný také z WWW: <<http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/404.pdf>>

HAVEL, Václav. *Projev prezidenta republiky Václava Havla na sympóziu "Myšlenky Václava Havla a koncept občanské společnosti"*. Macalester College, St. Paul, 26. dubna 1999.

Dostupný také z WWW: <

http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=106_projevy.html&typ=H>

HAVEL, Václav. Ztráta paměti?. *Lidové noviny*. 1994, roč. 7, s. 5. Dostupný také z WWW: <http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=33_clanky.html&typ=HTML>.

HAVELKA, Miloš. Masarykova nepolitická politika. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ, Markéta; STRACHOTA, Václav (eds.). *Masaryk a potřeba opravdovosti v českém myšlení: Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 162. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. 1. vydání. Praha: Církev československá husitská, 2013, s. 9-15. Dostupný také z WWW: <http://www.dialognaceste.cz/media/web/tgm_2012.pdf>. ISBN 978-80-7000-082-3.

HAVELKA, Miloš. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*. 1998, roč. 34, č. 4, s. 455-466. Dostupný také z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/18c3eaf752c06e88ff12ae302db527438496a5c8_222_455H AVEL.pdf>.

KLAUS, Václav. Poznámky k „analýzám“ transformace. In FIALA, Petr; MIKŠ, František (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika: Sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 213-231. ISBN 80-85959-73-9.

KLAUS, Václav. Hrozba korporativismu. *Lidové noviny*. 2001, roč. 14, s. 21-22.

LOEWENSTEIN, Bedřich. Manifest nepolitické politiky. *Sociologický časopis*. 1995, roč. 31, č. 4, s. 463-471. Dostupný také z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/aa339c43d6d029140cf21a4529ddd329a88c5046_321_463L OEWE.pdf>.

MANDLER, Emanuel. Intelektuálové na cestě k nepolitické politice. *Soudobé dějiny*. 1995, 2. roč., 1. č., s. 65-92.

MANDLER, Emanuel. K čemu slouží paměť. *Lidové noviny*. 1994, roč. 7, č. 269, s. 8.

MASARYK, Tomáš Garrigue. [Úryvek z nevydaných názorů T. G. Masaryka] *Světobzor*. 1930-1931, s. 341

OTÁHAL, Milan. O nepolitické politice. *Sociologický časopis*. 1998, roč. 34, č. 4, s. 467-476.

PALOUŠ, Radim. Nepolitická politika. In NYTROVÁ, Olga; HLASIVCOVÁ Markéta; STRACHOTA Václav (eds.). „*Nepolitická politika*“ a jiná zamyšlení: *Sborník projevů*

pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 157. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Praha: Církev československá husitská – Kulturní rada a LHODR, 2007, s. 9-14. Dostupný také z WWW: <http://www.dialognaceste.cz/media/web/tgm_web.pdf>. ISBN: 80-7000-087-2.

PEHE, Jiří. Návrat nepolitické politiky. *Literární noviny*. 2008, roč. 19, č. 19, s. 3. Dostupný také z WWW: <<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/navrat-nepoliticke-politiky>>.

PEHE, Jiří. *Nepolitická politika není antipolitika*. Právo. 2014, roč. 24, č. 77, s. 6. Dostupný také z WWW: <<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/nepoliticka-politika-neni-antipolitika>>.

Internetové zdroje

DOLEŽAL, Bohumil. Rozvrat české demokratické politiky. *Události* [online]. 2015 [cit. 2017-09-20]. Dostupný z WWW: <<http://bohumildolezal.cz/texty/rs3350.html>>.

DRÁPAL, Dan. Odpověď Václavu Bělohorskému. *Události* [online]. 2009 [cit. 2017-09-16]. Dostupný z WWW: <<http://bohumildolezal.cz/texty/rs2123.html>>.

PŘIBÁŇ, Jiří. Obrana stranické politiky. *Novinky.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-09-21]. Dostupný z WWW: <<https://www.novinky.cz/kultura/salon/256948-jiri-priban-obrana-stranicke-politiky.html>>.

Byl Václav Havel opravdu vynálezcem „nepolitické politiky“?. *Jak to bylo doopravdy* [rozhlasový pořad]. Český rozhlas – Plus, 7. 8. 2017 [cit. 2017-08-25]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/plus/jaktobylo/_zprava/byl-vaclav-havel-opravdu-vynalezcem-nepoliticke-politiky--1746302>.

Nepolitická politika – rozpad občanského fóra. *Historie.cs* [televizní pořad]. Česká televize, 24. 7. 2008 [cit. 2017-08-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400029/>>.

Abstrakt

Ačkoliv je nepolitická politika pojem širší veřejnosti většinou neznámý, přesto má v českých dějinách své neoddiskutovatelné místo. V 19. století se začala formovat v myšlení Karla Havlíčka Borovského jako způsob řešení národní nesamostatnosti skrze politické a kulturní uvědomění společnosti. Později na tento koncept navázal Tomáš Garrigue Masaryk a zahrnul jej do svého politického programu, jehož cílem byla svobodná a vzdělaná společnost. Jeho nepolitický přístup v sobě odrážel inteligenci, pevné postoje a jasnou vizi, díky čemuž se stal vůdčí osobností při založení samostatného státu Čechů a Slováků. V 70. letech 20. století se k tomuto přístupu navrátil Václav Havel, který jej specifikoval podle potřeb boje s komunistickým režimem. Prostřednictvím jeho autority byla pak nepolitická politika opět jedním z hlavních prostředků spolupůsobících při přechodu k politicky pluralitnímu prostředí. Téma nepolitické politiky často spojované s odkazem Václava Havla je však aktuální i dnes, kdy se stále více prohlubuje nedůvěra v demokratický systém politických stran.

Cílem práce je tento přístup blíže popsat na příkladech K.H.B, T.G.M. a Václava Havla a prostřednictvím jejich srovnání zjistit, zda lze skutečně hovořit o jisté podobnosti a kontinuitě. První tři kapitoly se zabývají tématem v obecné rovině. Nejprve je rozebrán samotný pojem nepolitické politiky z hlediska jazykového a historického a odlišen od přístupu antipolitického. V následujících dvou kapitolách je poukázáno na tradici nepolitické politiky v českých zemích a nastíněn vztah nepolitické politiky k otázce morálky a občanské společnosti. Čtvrtá a pátá kapitola pak tvoří jádro celé práce. Jsou zde popsána specifika jednotlivých přístupů v dobovém kontextu, která jsou následně na základě určených kritérií porovnána. Poslední kapitola se věnuje současným úvahám nad tématem nepolitické politiky, jejím možností a významu v dnešní době. V samotném závěru je pak shrnuta systematika a obsahová posloupnost práce. Jsou zde také zhodnocena zjištění vyplývající z vlastního textu práce a učiněn pokus o definování společných znaků nepolitické politiky.

Klíčová slova

Nepolitická politika, antipolitika, občanská společnost

Non-political politics. Destiny of the concept and practice in the Czech lands (from K.H.B and T.G.M. through Vaclav Havel to presence)

Abstract

Although a lot of people are not familiar with the term non-political politics, it has its indisputable place in the Czech history. It has evolved from thoughts of Karel Havlíček Borovský as a solution to the nation which was facing lack of its independence and was based upon awareness of national culture and self-governance. This conception was later adopted by Tomáš Garrigue Masaryk, who implemented the idea into its own political programme aimed at free and educated society. His non-political approach reflected intellectual and steady attitude with a manifest perspective which made him a leading person in establishing an independent state of Czechs and Slovaks. In 1970s, Václav Havel restored non-political idea and designed it for the purpose of the confrontation with the communist regime. Owing to his authority, non-political politics became again one of the main mechanisms leading to political pluralism. The topic of non-political politics, which is often perceived as the legacy of Václav Havel, is still present in the days of growing scepticism towards a democratic system with political parties.

This thesis aims at description of non-political approach of K.H.B., T.G.M. and Václav Havel. It also attempts to ascertain if there is some similarity and continuity among the attitudes using the method of comparison. First three chapters consider general aspects of the topic. Initially, the term non-political politics itself is examined from the linguistic and historic perspective and is also singularized from the term antipolitics. The tradition of non-political approach in the Czech lands and its relation to the subject of morality and civil society are considered in the following two chapters. The substance of this thesis consists in the fourth and the fifth chapter where the particularities of different approaches are described regarding to historical context. They are subsequently compared on the basis of the selected criteria. The last chapter reflects the present discussion on the topic of non-political politics and also considers its potentiality and significance in modern times. The classification and the content of the thesis are summarized in the very conclusion of the work, as well as the evaluation of ascertainments and the attempt to define common attributes of non-political politics.

Key words

Non-political politics, antipolitics, civil society